

W osiemdziesięciolecie utworzenia Katedry Języka i Literatury Polskiej w Pradze Zarys dziejów czeskiej polonistyki literackiej

Krystyna Kardyni-Pelikánová (Brno)

Die Studie bringt einen Überblick der tschechischen Interesse an die polnische Sprache und Literatur seit der Zeit der Nationalwiederbelebung bis zur Gegenwart. Einen wichtigen Punkt für die Entwicklung der tschechischen Polonistik brachte die Gründung des Lehrstuhls der polnischen Sprache und Literatur in Prag im Jahre 1923. Die Autorin befasst sich mit der Geschichte der tschechischen Polonistik nicht nur in Prag, aber auch in Brünn, Olmütz und Ostrava. Sie bestrebt sich um die Darstellung der organisatorischen Struktur der polonistischen Studien in Böhmen und um die Verwertung des wissenschaftlichen Beitrags der tschechischen Forschung auf dem Gebiet der polnischen Literatur.

Rok 2003 obrodził polonistycznymi jubileuszami. Mija oto 120 lat od urodzin Mariana Szyjkwoskiego, tyleż od urodzin brneńskiego księdza Emanuela Masáka, krytyka literackiego, wielbiciela Słowackiego, Krasińskiego i Norwida; 100 lat temu zmarł autor pierwszej czeskiej monografii Mickiewiczowskiej Ladislav K. Hofman; setne urodziny obchodziłby twórca m. in. obszernej pracy o wpływie Mickiewicza na czeską literaturę Julius Dolanský-Heidenreich; 90 lat miałby znawca Zegadłowicza i badacz legendy Ondraszkowskiej, brneński polonista Jiří Krstýnek. Życiowe jubileusze obchodzą i żyjący poloniści: Jarmil Pelikán, emerytowany profesor MU, znawca romantyzmu, dramatu i teatru polskiego, i jego uczeń Ludvík Štěpán, kierujący swe zainteresowania naukowe w stronę genologii. W przyszłym roku czeska polonistyka święcić będzie stulecie urodzin Karola Krejčego, ale nade wszystko w roku bieżącym obchodzi swoje własne, osiemdziesiąte urodziny.

1. W stronę „prehistorii“

Dzieje polonistyki w Czechach należałoby rozważać z dwu różnych punktów widzenia: jako rozwój polonistyki instytucjonalnej (a więc realizację kierunku studiów na wyższych uczelniach) oraz jako przebieg badań nad językiem i literaturą polską. W działalności poszczególnych osób najczęściej oba te aspekty łączyły się, choć nie zawsze tak się działo.

Odrębną częścią prac polonistycznych jest działalność popularyzatorska, towarzysząca nierzadko zajęciom dydaktycznym i naukowo-badawczym. W jej zakres wchodzi krytyka literacka, publicystyka kulturalna, zaopatrywanie tłumaczeń w słowo towarzyszące. Typologia taka zresztą ma charakter wyłącznie praktyczny, bowiem u wybitnych osobowości twórczych zdarzało się często, że wstępy i posłowia, obok koniecznych informacji lokujących utwór w określonej przestrzeni kulturalno-literackiej, przynosiły także zupełnie nowe, odkrywcze spojrzenie na samo dzieło. Ten typ prac obserwujemy już w działalności dziewiętnastowiecznych, jeszcze nie polonistów, ale z pewnością już polonofilów czeskich, często entuzjastów i kontynuatorów głoszonej przez Jana Kollára (1793-1852) idei „wzajemności słowiańskiej“, którzy swe zainteresowanie literaturą polską rozwijali w szerszym zazwyczaj kontekście slawistycznym tworząc *sui generis* prehistorię dzisiejszej polonistyki czeskiej.

Tradycje tak szeroko rozumianej polonistyki korzeniami swymi sięgają dość głęboko w wiek dziewiętnasty i odnaleźć je możemy nie tylko Pradze, ale i na Morawach (Brno, później Olomuniec, Ostrawa).

Podwaliny pod studium języka polskiego w Czechach położył swą pracą naukową Josef Dobrovský (1753-1829) i jego uczniowie, zaliczani do pierwszego pokolenia tzw. „budzicieli” narodowych: A. J. Puchmajer (1769-1820), J. Jungmann (1773-1847), dużo czerpiący z kultury polskiej, głównie z polskich wzorów leksykograficznych (Linde), czy D. A. Špachta, skromny ksiądz, autor podręcznika *Pokus Čecha o naučení se počátkům gramatiky jazyka polského, který s vlastnosti svými sdílí Dominik Špachta, farář v Kolči* (1837); praca ta wielokrotnie była wznawiana pod nazwą *Krátká mluvnice jazyka polského pro Čechy*. Wykładowcą języków słowiańskich w uniwersytecie praskim był, należący właściwie do tegoż pokolenia, V. Hanka (1791-1861), autor *Mluvnice polského jazyka podle Dobrovského* (1839). Utrzymywał on liczne kontakty z Polakami. Przed ukazaniem się podręczników Špachty i Hanka na pokrycie zainteresowania niewielkiego kręgu czeskich odbiorców polskiej literatury czy tylko chcących poznać język polski wystarczała praca J. S. Bandtkiego *Polnische Grammatik für Deutsche, welche die polnische Sprache gründlich erlernen wollen, nebst einem kleinen etymologischen Wörterbuche, von G. S. Bandtke*, przeznaczona dla niemieckojęzycznych adresatów na Śląsku, wydana we Wrocławiu w r. 1808 i kilka razy wznawiana.

Omawiając „prehistorię” polonistyki czeskiej nie można nie wspomnieć o doniosłym dziele P. J. Šafaříka *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826), zawierającym biobibliograficzną syntezę literatury polskiej (obok innych literatur słowiańskich). Część polską oparł autor na pracy F. Bentkowskiego *Historia literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych* (t. 1-2 1814). Dość krytycznie ocenił ją w nieopublikowanej zresztą recenzji, przeznaczonej dla czasopisma „Moskovskij Tielegraf”, Adam Mickiewicz, który później swoje zdanie o tym kompendium zmienił.¹⁾ W pracy Šafaříka ujęciu syntetycznemu poddano całości większe niż sama literatura, osią dzieła bowiem, zgodnie z założeniami oświeceniowymi, była właściwie historia oświaty. Periodyzację w niej wyznaczał rytm życia umysłowego, uwarunkowany wypadkami historycznymi. Czynnikiem procesotwórczym był dla Šafaříka język, wokół którego grupować się miały szeroko pojęte twory literackie czyli piśmiennictwo, świadczące o stanie oświaty. Dzieło Šafaříka było długo źródłem wiadomości o literaturze polskiej dla Czechów i nie tylko dla Czechów.

Šafařík w późniejszej dobie usiłował przygotować następne wydanie swej pracy, zbierał do niej materiały przez lat dwadzieścia, nigdy jednak jej nie ukończył. Owo rozszerzone wydanie zresztą nie zapowiadało zmian metodologicznych, byłoby jedynie uzupełnieniem pierwszego o nowe fakty. Czytając zaś polskie, romantyczne syntezy historycznoliterackie ów badacz czeski wyrzucał ich autorom (a jak się domyśla M. Szykowski – szło tu głównie o prelekcje paryskie Mickiewicza), iż „nauczają swego przedmiotu beletrystycznie, bo brak im wykształcenia filologicznego”.²⁾ Te sądy w odniesieniu do Mickiewicza przeszły do czeskiej slawistyki i straszyły w niej dość długo. Właściwie dopiero Frank Wollman wniósł do tych spraw nowoczesne spojrzenie.

Kiedy około połowy ubiegłego wieku zaczęły powstawać katedry literatur słowiańskich we Francji, Rosji, Niemczech, na katedrę wrocławską powołano w r. 1842 czeskiego poetę i paremiologa F. L. Čelakovskiego (1799-1852), który stał się autorem pierwszej czytanki słowiańskiej (*Všeslovanské počáteční čtení*, t. I 1850, t. 2 1852), zawierającej w tomie pierwszym wybór z polskiej literatury. Wspomniany już Marian Szykowski w swych pracach prześledził działalność profesorską czeskiego poety dość dokładnie, ocenił ją też surowo, mówiąc nawet o „dyletanckiej polonistyce” Čecha na katedrze wrocławskiej. Zarzut

1/ Mickiewicz, A., *Dzieła*, Warszawa 1955, t. V, *Pisma prozą cz. I, Pisma filomatyczne, estetyczno-krytyczne, opowiadania*, s. 242-245.

2/ Szykowski, M., *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym*, Poznań 1947, s. 83-85.

Szykowskiemu wypływał głównie z faktu, iż Čelakovský wprawdzie czytał na seminarium ze studentami *Pana Tadeusza*, nie potrafił jednak w pełni zrozumieć istoty polskiego romantyzmu, zapewne dlatego, że sam był twórcą i zwolennikiem koncepcji poezji przede wszystkim etnograficznej, „ohlasovej“, czyli naśladowującej twórczość ludową i polegającej na kopiowaniu, wyobrażaniu, reprodukowaniu pięknych – co ważne – stron anonimowej twórczości ludowej (za takie np. nie uznawał erotyki ludowej). Dowodem na wybiórczą recepcję polskiej literatury romantycznej, recepcję kształtowaną, jak twierdzi Szykowski i na co można przystać, przez formację duchową czeskiego odrodzenia narodowego, mocno zakotwiczonego w tendencjach preromantycznych, oświeceniowo-sentymentalnych, jest cytowana wyżej antologia literatury polskiej. Romantyzm reprezentuje w niej kilka aforyzmów ze *Zdań i uwag*, garść parabol z *Ksiąg pielgrzymstwa polskiego* oraz, co ciekawe, bo wskazujące na zmaganie się tendencji romantycznych z sentymentalnymi w poglądach Czecha – *Agaj-han* Krasinińskiego.³⁾ I Čelakovský, pewnie za Šafaříkiem, ostro osądzał „poetyzujące frazski i beletryzujące spłylenia“ wykładających literatury słowiańskie polskich profesorów.⁴⁾ Sam wołał raczej gromadzić przysłowia polskie (obok przysłów innych narodów słowiańskich) w głośnym dziele paremiologicznym *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích* (1851), w czym jego romantyczne aspiracje przybliżenia innym ludowej „mądrości słowiańskiej“ w znacznej mierze się wyczerpywały. I jego „polonistyka“, wypunktowująca w pracach „oświatę“ i „mądrość“, podobnie jak miało to miejsce u Šafaříka, nie wyzwoliła się w pełni spod presji tendencji i wymogów nauki oświecenia.

W 1849 r. Čelakovský stał się profesorem filologii słowiańskiej w Pradze, gdzie wykładał do swej śmierci. Jego wykłady wyszły pośmiertnie (*Čtení o srovnávací mluvnici slovanské*, 1853, *Čtení o počátcích dějin vzdělanosti a literatury národů slovanských*, 1877).⁵⁾

Pierwszym wykładowcą już nie literatur i języków słowiańskich, ale języka i literatury polskiej w niemieckim wciąż jeszcze uniwersytecie praskim stał się w r. 1848 bohemista i poeta J. P. Koubek (1805-1854), który parę lat spędził w Galicji, polską literaturę poznał dobrze (zaprzyjaźnił się z kilkoma literatami galicyjskimi) i sam siebie – z dużą przesadą – określił w jednym ze swych wierszy mianem „czeskiego Wallenroda“. Wykładów Koubka, które się nie zachowały, słuchał m. in. wybitny czeski pisarz – Jan Neruda.

W latach 1857-1865 język i literaturę polską wykładał w Pradze powołany ze Lwowa docent tejże dyscypliny Henryk Suchecki (1811-1872), autor prac z zakresu językoznawstwa porównawczego, twórca podręcznika języka polskiego⁶⁾ i krótkiego zarysu historii literatury polskiej (Jindřich Suchecki erbu Poraj: *Nástin dějin písemnictví u Poláků. Literární historie*, „Musejní časopis“ Praha 1858, praca wyszła także jako oddzielna nadbitka). To o nim chyba wspomina Szykowski, powołując się na słowa E. Krásnohorskéj, tłumaczki *Pana Tadeusza*, która miała oświadczyć, iż w roku 1864 przebywał w Pradze polski emigrant [?], szlachcic Suchecki. Miał on prowadzić czteromiesięczny kurs języka polskiego, na który zapisały się siostry-literatki: Karolina Světlá i Zofia Podlipská i zachęciły do udziału w tej imprezie młodzieńską wówczas Krásnohorską. Jeśli zgodność nazwisk nie jest przypadkowa, ów kurs Sucheckiego mógł być kursem uniwersyteckim, powtórzonym dla zainteresowanych spoza uczelni.

3/ Pisałam o tym w studium *O rzekomej „pomyłce czeskiego smaku artystycznego“* czyli za co Czesi kochali „Agaj-Hana“ Krasinińskiego? in: *Studia Slavica VI*, Slavistika osudem i volbou (K 75. narozeninám prof. Jiřího Damborského, Acta Philosophicae Universitatis Ostraviensis č. 6, Ostrava 2002, s. 115-129.

4/ Szykowski, M., *op. cit.*, s. 91.

5/ Por. też Vitoň, J., *Čelakovský a Poláci* w zbiorze: *Slavistický odkaz F. L. Čelakovského*, Praha 1988, s. 185-206.

6/ Suchecki, H., *Ustęp z lingwistyki porównawczej*, Lwów 1851; tenże: *Krótká nauka języka polskiego dla początkującej młodzie, tudzież dla chcących mieć przeglądowy obraz polszczyzny*, Lwów 1849; tenże: *Zwięzła gramatyka polska do użytku w szkołach*, Praha 1859.

W końcu wieku XIX i w pierwszych dwu dziesiątkach lat wieku dwudziestego kursy języka polskiego i literatury polskiej w uniwersytecie praskim prowadzili kolejno: Josef Kolář (1830-1910), szczególnie rozmiłowany w Mickiewiczu i Brodzińskim, których dzieła komentował na seminariach, a następnie Adolf Černý (1864-1952), z wykształcenia wprawdzie sorabista, ale wielbiciel języka i literatury polskiej, zaprzyjaźniony z wieloma wybitnymi twórcami polskimi, autor wielu artykułów o literaturze polskiej, tłumacz *Króla Ducha* Słowackiego.⁷⁾

Następnym z kolei wykładowcą języka i literatury polskiej w tejże uczelni stał się Bohumil Vydra (1889-1952), o którego działalności polonistycznej mówimy nieco dalej.

Szczególnie doniosłym wydarzeniem, mającym konsekwencje i dla czeskiej polonistyki, był w r. 1882 podział uniwersytetu praskiego na część niemiecką i czeską. Fakt ten zapoczątkował zrywanie tradycyjnych związków nauki czeskiej z niemiecką myślą sejentystyczną i koncentrowanie uwagi na dorobku naukowym angielskiego i francuskiego kręgu językowego. Inną konsekwencją owego, pozornie tylko administracyjnego, zarządzenia, była otwierająca się przed naukowcami czesкими możliwość publikowania prac w języku rodzimym, co z kolei prowadziło do wzbogacenia terminologii i stwarzania warunków dla podziału nauk humanistycznych na różne samodzielne dyscypliny naukowe. Proces ten, siłą rzeczy, objął z czasem i filologię słowiańską, z której musiała się wyodrębnić polonistyka, a z niej – polonistyka literaturoznawcza. Zanim wszakże do tego doszło, czescy uczeni filologowie włączali w krąg swych komparatystycznych zainteresowań badawczych (językoznawczych, historycznoliterackich i folklorystycznych) piśmiennictwo polskie. Tak czynił językoznawca Jan Gebauer (1838-1907) czy sławista o szerokich zainteresowaniach (problematyka lingwistyczna, folklorystyczna, literaturoznawcza, wykłady o starszym polskim piśmiennictwie XVI i XVII w.) – Jiří Polívka (1858-1933), by wymienić nazwiska najgłośniejsze.

W uniwersytecie praskim, w seminarium prowadzonym przez T. G. Masaryka powstała pierwsza czeska monografia naukowa A. Mickiewicza, która wyszła spod pióra ucznia Masaryka – L. K. Hofmana (1876-1903).

Ważne miejsce wśród czeskich sławistów przełomu wieków zajmuje Jan Máchal (1855-1939), który od słowiańskiej mitologii, etnografii i folkloru przeszedł do porównawczych badań nad motywami i wątkami literackimi, by wreszcie skupić uwagę na historii literatur słowiańskich (*Slovanské literatury* t. 1-3, 1922, 1925, 1927). Máchal prowadził w uniwersytecie praskim wykłady o Mickiewiczu, zaś polskiemu i rosyjskiemu symbolizmowi poświęcił odrębną książkę.⁸⁾ Opracowana przez niego literatura polska, wchodząca w skład zestawionych obok siebie literatur innych narodów słowiańskich, jest rzetelnym streszczeniem ówczesnego stanu wiedzy przede wszystkim polskiej, do której odsyła również obfita, zamieszczona w dziele bibliografia.

Najczęstszym przedmiotem wykładów czeskich sławistów bywał Adam Mickiewicz. Jego twórczość stała się również przedmiotem prelekcji wybitnego poety, a zarazem tłumacza *Dziadów*, Jaroslava Vrchlickiego, który w uniwersytecie praskim pod koniec XIX w. został powołany na stanowisko profesora literatur porównawczych.

Literaturę polską od czasu do czasu obdarzał swą uwagą komparatysta i folklorysta Jiří Horák (1884-1975) zajmując się Kochanowskim, Mickiewiczem, Berwińskim, Przybylskim i in.⁹⁾

7/ Działalnością A. Černego zajmował się O. Bartoš, por. jego biogram w *Słowniku badaczy literatury polskiej*, t. IV. Pisał o nim i polski sławista Niedziela, Z., *Adolf Černý*, *Ruch Literacki* 1978, z. 4/5, s. 193-205.

8/ Máchal, J., *O symbolismu v literatuře polské a ruské*, Praha 1935.

9/ Horák, J., *Z dějin literatur slovanských. Stati a rozpravy*, Praha 1948.

Wiele cennych poloniców przynosiły dwa praskie pisma slawistyczne: *Slovanský sborník* (1881-1887), założony i redagowany przez gorącego polonofila – Edwarda Jelínka (1855-1897) oraz *Slovanský přehled*, którego założycielem i redaktorem był Adolf Černý (pismo wychodzi od 1898 r. po dzień dzisiejszy). W obydwu tych periodykach znalazły miejsce liczne sprawozdania z życia literackiego w Polsce, recenzje, informacje o nowych polskich pracach naukowych, nierzadko również ich fragmenty w czeskim tłumaczeniu. Z pismami tymi współpracowało wielu Polaków.

Wraz ze wspomnianymi wyżej pismami slawistycznymi wchodzimy na inny – nie uniwersytecki – teren, na którym czeska polonistyka literacka stawiała swe pierwsze kroki. Przypomnijmy więc początki owej para-polonistyki.

Jednym z wcześniejszych pracowników na tym polu był K. V. Zap (1812-1871), urzędnik austriacki, ożeniony z Polką, Honoratą z Wiśniowskich, który swe referaty o literaturze polskiej posyłał w latach 1838-1845 do jedynego wówczas czeskiego czasopisma naukowo-literackiego o nazwie *Časopis Českého Musea*, kontynuując tak działalność swych poprzedników: Polaka A. Rościszewskiego, który, jak pisze Szykowski, „puścił majątek” na dwie znaczne instytucje – Ossolineum i Muzeum Czeskie w Pradze,¹⁰⁾ oraz wspomnianego już J. P. Koubka. To Zap właśnie wprowadził do literatury czeskiej za pośrednictwem literatury polskiej gatunek zwany szkicem fizjologicznym, zwłaszcza w jego wersji humorystycznej.

Swoisty, choć obfitujący w błędy, przegląd literatury polskiej dał w artykule *Národní pověsti a polská literatura*¹¹⁾ uchodzący za polonofila i rewolucjonistę, a jednocześnie konfident policji austriackiej – postać dwuznaczna, czy tylko tragiczna? – Karel Sabina (1813-1877). O Słowackim informował bojownik praskich barakad 1848 r., a następnie emigrant, absolwent polskiej emigracyjnej szkoły wojskowej – J. V. Frič (1829-1890).¹²⁾ W dobie powstania styczniowego swe syntetyczne ujęcie literatury polskiej wygłosił i opublikował wytrwały tłumacz A. Mickiewicza – V. Štulc (1814-1887).¹³⁾ Dużą rolę w systematycznym poznawaniu dzieł polskich autorów spełniła w środowisku czeskim przetłumaczona przez A. Kotíka historia literatury polskiej, stanowiąca drugi tom dzieła Pypina i Spasowicza *Historie literatur slovanských* (1880-1882). Wcześniej, bo w czasie powstania styczniowego, tenże Kotík, zapalony zwolennik walk wyzwoleniczych, we własnym artykule charakteryzował polską literaturę w zdaniach pełnych patosu, będących jakimś skrótem myślowym i tłumaczących się chwilą powstania, jednocześnie jednak ważących na powstawaniu stereotypowych ujęć literatury polskiej, które – aczkolwiek z ujemnym następnym znakiem wartości – trwały aż po sądy Masaryka. Kotík polską literaturę ujmował jednoznacznie jako esencję wallenrodyzmu:

*Každá jej strofa, každý wiersz, každá litera głosi miłość ojczyzny i narodu, a jednocześnie nienawiść do nieprzyjaciela, głosi ewangelię, swobody, przysięga pomstę ciemierzcom.*¹⁴⁾

Działalność popularyzatorska czeskich polonofilów zaczęła przynosić obfite żniwa już od siódmego dziesiątka lat XIX stulecia. Wówczas to zaczęły powstawać przekłady największych polskich dzieł romantycznych i to przekłady dokonywane już nie tylko przez nie zawsze utalentowanych entuzjastów, lecz przez literatów i poetów, ludzi pióra, osób o odpowiednim przygotowaniu „zawodowym”. Do tego typu publikacji zaliczyć należy przekład *Pana Tadeusza* (1882) E. Krásnohorskéj (1847-1926), *Dziadów* (wyszły pod tytułem *Tryzna* w 1895 r.) w tłumaczeniu J. Vrchlickiego, który korzystał z filolo-

10/ Por. Szykowski, M., *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym*, s. 227.

11/ Druk Květy 1841.

12/ Piszę o tym obszerniej w rozdziale *Czeskie odczytywania twórczości Słowackiego* w przygotowanej do druku książce *Uwiedzeni przez polską literaturę. Czeska polonistyka literacka*.

13/ Por. jego biogram w *Słowniku badaczy literatury polskiej*. T. II, Łódź 1998, s. 428-431.

14/ Kotík, A., *Literatura polská*, Zlatá Praha 1864, nr 4. Por. też moją książkę *Kontakty literackie polsko-czeskie w dobie powstania styczniowego*, Wrocław 1975.

gicznego tłumaczenia J. Golla, tłumaczenie O. Mokrego (1854-1899) wierszy (*Básně*) i dramatów (*Balladyna*, *Lilla Weneda*) J. Słowackiego. Do tejże grupy tłumaczeń o wysokim na ogół poziomie artystycznym należeć będzie także działalność translatorska J. V. Sládkka (1845-1912), F. Kvapila (1855-1925) obejmująca wybitne dzieła Słowackiego, Krasińskiego, Mickiewicza, ale także Asnyka, K. Przerwy-Tetmajera i in.; dzieła te tłumacz wydawał w tomikach pojedynczych, bądź w postaci antologii (np. 3 tomowa *Polská moderní poezie*, 1922, 1925, 1933).¹⁵⁾

Obok poezji poważne miejsce wśród przekładów z literatury polskiej zaczyna zajmować w drugiej połowie XIX wieku polska proza. Prym wiodł z początku J. I. Kraszewski, którego popularność wzrosła już w czasach powstania styczniowego,¹⁶⁾ ale wkrótce zaczęli mu towarzyszyć pozytywiści: Orzeszkowa, Prus, Sienkiewicz, a także moderniści: Przybyszewski, Reymont i in.¹⁷⁾ Wszystkie te przekłady stwarzały nie tylko solidne podstawy dla rozwoju stosunków literackich i kulturalnych polsko-czeskich, ale i dla rozwoju polonistyki w Czechach. Z wyników prac tej gromady tłumaczy, często pogrzebanych przez historię literatury w niepamięci, przeważnie nauczycieli i dziennikarzy, do dziś polonistyka czeska korzysta.

Duże znaczenie w końcowej fazie okresu przygotowawczego czeskiej polonistyki miała działalność wspomnianego już wyżej Edwarda Jelínka,¹⁸⁾ urzędnika o dużym temperamencie publicystycznym, zwolennika Kollárovskiej idei „wzajemności słowiańskiej”, a w jej ramach szczególnie wzajemności czesko-polskiej, zasłużonego popularyzatora literatury polskiej. Jelínek sam pisał prace wyraźnie przyczynkarskiego charakteru, do dziś natomiast mają swą wartość pilnie przez niego gromadzone *Spisy překladův díel polských* oraz bibliograficzne zestawienia prac czeskich, dotyczących spraw polskich, wydawane przez Akademię Umiejętności w Krakowie.¹⁹⁾

Większe niż Jelínek ambicje i zdolności krytycznoliterackie miał Josef Matouš,²⁰⁾ publicysta i tłumacz (m. in. Mickiewicza, Słowackiego, Norwida) współpracujący z głośnym (także na terenie Polski) pismem modernistycznym *Moderní Revue*. W czasie drugiej wojny światowej, kiedy znany poeta F. Halas puścił się do przekładania Słowackiego, Matouš służył mu tłumaczeniami filologicznymi, przyczynając się tak do uzyskania świetnych efektów końcowych tych translacji.

Od początku XX w. wypowiadał się też na polskie tematy literackie, zwłaszcza w piśmie *Česká revue*, tłumacz m. in. W. St. Reymonta – B. Prusík, zaś w pismach katolickich sporo uwag zamieścił ksiądz brneński, prozaik, krytyk literacki – Emanuel Mašák, autor książki

15/ Działalność tę dość szczegółowo omówił M. Szykowski w pracy *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym*, Poznań 1947 oraz w rozszerzonych wariantach czeskich tego dzieła.

16/ Pisałam o tym w pracy *Powieści polityczne Józefa Ignacego Kraszewskiego w Czechach w okresie powstania styczniowego*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica, Slavica III, 1972, 49-57.

17/ Por. Jelínek, E., *Bibliografia dzieł, rozpraw i artykułów czeskich dotyczących rzeczy polskich*. Rozprawy wyd. filol. PAU, 1879, 1884, 1887; Oliva, K., *Przekłady czeskie z literatury polskiej*, Przegąd Zachodni 1951, s. 587-628.

18/ Por. Jaroszewicz-Kleindienst, B., *W kręgu polonofilskiej działalności Edwarda Jelínka*, Wrocław 1968; także biogram E. J. w pracy: Kudělka, M., Šimeček, Z., *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Biograficko-bibliografický slovník*, Praha 1971, tam też dalsza bibliografia.

19/ *Bibliografia dzieł, rozpraw i artykułów czeskich dotyczących rzeczy polskich* t. I-III, Rozprawy Filol. Akad. Um. Kraków 1879, 1884, 1887; *Bibliografia przekładów z piśmiennictwa polskiego na język czeski (do końca 1882 roku)*, Kraków 1884.

20/ Por. biogram w *Słowniku badaczy literatury polskiej*, t. II, s. 305-307.

21/ Por. Bartoš, O., *Polonofil Jan Karmík*, Slavia Occidentalis 1961, s. 3-13; także Krystýnek, J., *Z dějin polsko-českých literárních vztahů*, Brno 1966, s. 91-92.

zatytułowanej *K branám Věčnosti. Náboženské touhy v životě a díle Julia Slowackého a Zikmunda Krasińskiego* (1918). Z tych samych kręgów katolickich wywodził się gorący polonofil, tłumacz i popularyzator literatury polskiej, Jan Kar ník (właściwie Josef Svítíl), autor m. in. zbioru artykułów o polskich twórcach, wydanych p. t. *Pod perutí bílého orla* (1926).²¹⁾

Duże zasługi dla popularyzacji literatury polskiej w Czechach miał również Bohumil Vydra (1889-1952), lektor języka polskiego w uniwersytecie praskim i tamtejszej politechnice. W latach 1921-1930 uczył języka czeskiego w Warszawie, zaś od r. 1931 stał się ponownie lektorem języka polskiego tym razem w Wyższej Szkole Handlowej w Pradze. Aczkolwiek koncentrował się na leksykografii (jego polsko-czeskim i czesko-polskim słownikiem (*Polsko-český slovník*, 1947, *Česko-polský slovník*, 1953) posługują się studenci i tłumacze do dziś), wiele publikacji poświęcił również literackim stosunkom międzysłowiańskim oraz literaturze polskiej (np. prace *Polská literatura v přehledu*, Praha 1920, *Krásná literatura v obnoveném Polsku*, Praha 1925 i wiele innych studiów, przeważnie o charakterze informacyjnym, traktujących o wzajemnych stosunkach polsko-czeskich).²²⁾

Publicystyce wysokiej próby reprezentował wspomniany już wyżej Adolf Černý, którego działalność omówił w swych wydanych i niewydanych pracach O. Bartoš. Polska literaturę śledzili również dziennikarze, np. Václav Dresler (1880-1953), autor przeglądowych artykułów *Polská moderna* („Literární Listy” 1903), *Krásná literatura polská XX. století*, („Osvěta” 1910) i wielu innych publikacji, dotyczących typu polskiej kultury, stanu polskiej prasy itp.²³⁾ Podobną rolę odegrał i Antonín Stanislav Mágr (1887-1960), organizator, redaktor i publicysta praskich czasopism wychodzących w języku niemieckim: *Prager Presse*, *Prager Rundschau* i *Slavische Rundschau*, z którymi współpracowali m. in. M. Szykowski i K. Krejčí.

Najpełniejsze czeskie kompendium (jeśli nie będziemy brali pod uwagę przekładu pracy W. Spasowicza), omawiające historię literatury polskiej stworzył (przed K. Krejčím) sławista, bohemista i germanista Jan Máchal we wspomnianym wyżej trzytomowym dziele *Slovanské literatury*, którym otwierał – wraz z innymi osobistościami, takimi jak przed nim Hofman czy po nim Szykowski – dzieje polonistyki unaukowionej.

2. Polonistyka literaturoznawcza (instytucje) – Praga

Polonistyka jako samodzielny kierunek studiów powstała w Pradze w r. 1923, kiedy to na Katedrę Języka i Literatury Polskiej został powołany z Krakowa profesor Marian Szykowski (1883-1952), znany już wówczas komparatysta, badacz związków polskiego romantyzmu z zachodnioeuropejskimi przejawami tego prądu.²⁴⁾ Warto może przypomnieć pewne fakta, objaśniające sytuację, która nominację ową poprzedziła. Dotyczyć one będą głównie czeskich ujęć slawistyki, z której perspektywy patrzono wówczas w Czechach na polską literaturę.

Czescy slawiści (np. wspomniani już Polívka czy Tille) zrazu ubolewali nad dzieleniem się filologii słowiańskiej na samodzielne filologie narodowe. Coraz częściej jednak i w Pradze, która po I wojnie światowej pragnęła stać się centrum slawistycznym, pojawiały się opinie głoszące, iż nie da się dłużej utożsamiać filologii słowiańskiej ani ze słowianoznawstwem encyklopedycznym, ani ze słowiańskim językoznawstwem, a pretensje do zaniknięcia

22/ Por. Kudělka, M. – Šimeček, Z. a kolektiv, *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře od r. 1760. Biograficko-bibliografický slovník*, Praha 1972, s. 509-510. Także: Bylina, S. – Jaroszewicz-Kleindienst, B. – Madany, E. – Russocka, J., *Stosunki literackie polsko-czeskie 1890-1939*, Wrocław 1978 (według indeksu).

23/ Por. biogram w cytowanym wyżej słowniku M. Kudělki i Z. Šimečka, s. 99.

24/ Por. biogram w *Słowniku badaczy literatury polskiej*, t. V, 2002, s. 298-307; także w: *Litteraria Humanitas VIII, Komparatistika. Genologie. Translatologie*. Brno 2000, s. 237-354.

w niej całokształtu życia duchowego Słowian wiodą wyraźnie ku bardzo powierzchownemu i luźnemu połączeniu kilku dyscyplin, nie zaś ku powstaniu nauki samodzielnej, posiadającej ściśle określony przedmiot badań i adekwatną metodologię. Coraz częściej też zaczęto przytakiwać sądowi, iż na filologię słowiańską składają się dwie odrębne, choć z sobą związane dyscypliny: językoznawstwo i studium literatur słowiańskich, zaś metodą badania ich obu winna być metoda historyczno-porównawcza.²⁵⁾ Do takich wniosków zmierzało ujęcie sławistyki przez M. Weingarta (1890-1939) zawarte w jego pracy *O podstatě slovanské filologie* (1924). Definiując wymienioną w tytule dyscyplinę badacz stwierdzał, iż jest ona historyczno-porównawczą nauką o wszystkich językach słowiańskich i dziełach w tychże językach powstałych, studiowanych pod kątem ich związków i rysów wspólnych.

Budowana na takich koncepcjach czeska sławistyka nie uwzględniała dostatecznie (zwłaszcza w okresie początkowym) sprzeczności wewnątrzsłowiańskich, widząc z reguły jedynie uciskanych Słowian i uciskających Niemców, Węgrów i Turków. Nadal też ze sławistyką łączono dążenia do wszechstronnego poznawania narodów słowiańskich, w których dostrzeżono cechy oryginalne, wyodrębniające ich spośród innych narodów. Najczęściej przy tym podnoszono „słowiańskie ideały ogólnoludzkie“, które T. G. Masaryk określał jako „ideały humanistyczne Słowian“. Miały one stanowić o istocie „ducha słowiańskiego“, którego przejawów doszukiwano się w „literaturze słowiańskiej“, postrzeganej jako jednolita i odrębna całość.

Septycznie do nieokreśloności pojęć „Słowiańszczyzna“, „słowiańskie uczucie“ odniósł się emigrant rosyjski, członek Praskiego Kółka Lingwistycznego, profesor uniwersytetu w Brnie – Roman Jakobson. Za J. Baudouinem de Courtenay²⁶⁾ odrzucał on czeskie przeświadczenia o istnieniu antropologicznej wspólnoty kulturowej narodów słowiańskich, która to wspólnota z kolei miała decydować o specyficznie słowiańskich sposobach recepcji dzieł obcych.

Pośród polskich polemistów tych ujęć – W. Lednicki podkreślał, iż wynikające z odmiennego rozwoju różnice indywidualne narodów słowiańskich mocno zaznaczyły się w ich piśmiennictwach, zaś pomysł istnienia syntetycznej kultury słowiańskiej jest zwykłą spekulacją filozoficzną. Na zróżnicowanie kulturowe narodów słowiańskich wskazywał J. Kleiner, przypominając niezauważany czy bagatelizowany jakby fakt, że literatura polska i czeska wiąże się przede wszystkim ze światem romańsko-germańskim, z pozostałą zaś Słowiańszczyzną posiada jedynie związki językowe i folklorystyczne.

Kontynuacją tych swarów o jedność czy wielość literatur i kultur słowiańskich jest współczesna eksplozja polskich badań sławistycznych, nawiązujących do porównawczej antropologii kulturowej i semiologii, które prowadzi się w kilku ośrodkach uniwersyteckich (Warszawa, Kraków, Wrocław, Katowice). Badania owe owocowały już wieloma tomanami studiów, w których autorzy – z różnym powodzeniem – usiłują dotrzeć do korzeni kultury poszczególnych narodów słowiańskich i – poprzez analizy używania zafiksowanych w literaturze pewnych kategorii – starają się śledzić kształtowanie się samoświadomości tychże narodów.²⁷⁾ Celem owych badań jest ostateczne udowodnienie tezy, iż zakodowane

25/ Kudělka, M., *O pojetí slavistiky. Vývoj představ o jejím předmětu a podstatě*, Praha 1984, s. 115.

26/ Por. Baudouin de Courtenay, J., *Czy istnieje odrębna kultura słowiańska?* Przegląd Warszawski 1925, z. 4. Do zawartych w owym artykule wątpliwości wraca obecnie sławistyka polska, o czym szczegółowo pisze M. Bobrownicka w studium *Z perspektywy półwiecza. Polska slawistyka literaturoznawcza z lat 1945-1995*. Pamiętnik Słowiański 1995/1996, s. 1-22.

27/ Wymieńmy przykładowo: *We własnych oczach*, Wrocław 1977; *W cudzych oczach*, Wrocław 1983; *Kategorie peryferii i centrum w kształtowaniu się kultur narodowych*, Warszawa 1986; *Kategoria Europy w kulturach słowiańskich*, Warszawa 1992; *Rozpad mitu i języka?* Katowice 1992; *Kategoria*

w znakach literackich podziały kulturowe wybijają się u narodów słowiańskich ponad podziały językowe i są zdecydowanie od tych ostatnich odmienne, tworząc odrębne izobary.

Omawiając zagadnienie tła, na którym miała rozwinąć się polonistyka czeska, wybiegliśmy znacznie w przyszłość. Powrócić jednak wypadnie do jej czeskich (w znaczeniu geograficznym) i morawskich początków.

Przybywający do Pragi w 1923 roku Szykowski częściowo tylko mógł spełnić pokładane w nim zapewne przez sławistów praskich nadzieje. Znany był ze śledzenia w literaturze polskiej pewnych, szerzących się lawinowo we wczesnoromantycznej Europie idei, reprezentowanych przez nazwiska J. J. Rousseau, Chateaubrianda, Gessnera, Younga, Osjana, Schillera, oraz z prób systematyzacji dramatu polskiego (*Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ pseudoklasyczny, Dzieje komedii polskiej w zarysie, Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ szekspirowski*). Wszystkie te prace komparatystyczne nie zawsze znajdowały jednak punkty styczne z komparatystyką czeską, choć, być może, jako pokrewne odczytywano jego poszukiwania specyfiki polskiej w recypowaniu przez polską literaturę podmiotów obcych. Oficjalnie o czeskich koncepcjach sławistycznych Szykowski się nie wypowiadał i formalnie spełniał postulat prowadzenia badań binarnych, kiedy po przybyciu do Pragi podjął temat, który stał się głównym tematem drugiej części jego życia, a który określił naprzód jako polski udział w czeskim odrodzeniu narodowym, a później jako badanie roli polskiego romantyzmu w czeskim życiu duchowym w ogóle.

Zrazu badania owe miały wyglądać dość skromnie: we wstępie do swego sześcioksięgu o polskich oddziaływaniach na literaturę czeską pisał, iż zajmować się będzie rozwojem czeskich form wierszowych okresu odrodzenia z uwzględnieniem w nich wpływów polskich.²⁸⁾ Jednocześnie, bardzo delikatnie, lecz w sposób zdecydowany, zaznaczał swe *votum separatum* wobec lansowanych przez sławistykę czeską koncepcji odrębności nie tylko językowej, lecz i kulturalnej Słowian, w porównaniu z Zachodem i opowiadał się za podziałami na dwa modele kultury słowiańskiej: *Slavia romana* i *Slavia orthodoxa*, którym przytakiwała sławistyka polska.

W okresie praskim Szykowski zaniechał poprzedniego typu badań nad literaturą polską całkowicie, bowiem pochłonęło go zjawisko polskich oddziaływań na – powiedzmy ogólnie – czeskie środowiska literackie, zjawisko, które z entuzjazmem określał jako niespotykane i jedyne w Europie. Przekopując się przez materiały archiwalne i biblioteczne, czytając dziesiątki utworów zaczął budować jakby dwie piramidy w swych tworzących całość trylogiach, których nazwa w polskim tłumaczeniu brzmi: *Polski udział w czeskim odrodzeniu narodowym* i *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym*. Podstawę w obu piramidach tworzą popularyzatorzy, zgrzebni tłumacze dzieł polskich, naśladowcy-pisarze *minorum gentium*, szczytami zaś są znakomitości literackie: w pierwszej trylogii K. H. Mácha, w drugiej – Jaroslav Vrchlický, a więc twórcy wybitni, poeci wysoko oceniani na czeskim Parnasie, autorzy kształtujący literaturę czeską. Zająwszy się zależnościami wiążącymi literaturę czeską i polską uczony nie kontynuował już badań nad tą ostatnią, choć oczywiście prowadził z niej wykłady i seminaria, dla których punktem wyjścia była m. in. jego *Współczesna literatura polska (1863-1923)*, wydana w 1923 roku.

narodu w kulturach słowiańskich, Warszawa 1993; *Kategoria dobra i zła w kulturach słowiańskich*, Warszawa 1994; *Kategoria wolności w kulturach słowiańskich*, Warszawa 1994; *Między Slavia latina a Slavia orthodoxa*, Warszawa 1995; Bobrownicka, M., *Narkotyki mitu. Szkice o świadomości narodowej i kulturalnej Słowian zachodnich i południowych*, Kraków 1995; taż: *Pogranicza w centrum Europy*, Kraków 2003; zbiory: *Obraz głupeca i szaleńca w kulturach słowiańskich*, Warszawa 1996; *Symbioza kultur słowiańskich i niesłowiańskich w Europie środkowej*, Kraków 1996; *Obraz domu w kulturach słowiańskich*, Warszawa 1997; *Utopia w językach, literaturach i kulturach słowiańskich*, Kraków 1997; *Współcześni Słowianie wobec własnych tradycji i mitów*, Kraków 1997; *Słowianie wobec integracji Europy*, Kraków 1998; *Język a tożsamość narodowa, Slavia*, Kraków 2000.

28/ Szykowski, M., *Polská účast v českém národním obrození*, Praha 1931, s. 7.

Ogromną zasługą Szykowskiego było wychowanie następców-polonistów w uniwersytecie praskim. Z ich grona wyszło wielu znawców języka i kultury polskiej, tłumaczy i krytyków literackich. Niektórzy, jak Iza Šaunová (1896-1960), późniejsza lektorka języka polskiego, autorka uniwersyteckiego podręcznika do nauki języka polskiego *Jazyk polský* (1958), pozostali wierni polonistyce, inni, jak Julius Heidenreich-Dolanský (1903-1975), autor obszernej pracy *Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předběžnou* (1930) przenieśli swe zainteresowania naukowe na literatury Słowian południowych i wschodnich, nad czym polski profesor ubolewał. Najwybitniejszym uczniem Szykowskiego, który po nim objął prowadzenie praskiej polonistyki, był bez wątpienia Karel Krejčí.

Krejčí był pierwszym Czechem, który osiągnął wszystkie stopnie naukowe polonisty. Doktoryzował się u Szykowskiego na podstawie rozprawy *Polské revoluční hnutí v letech 1830-1846 a české národní obrození*. Na temacie tym podpisały się nie tylko aktualne zainteresowania naukowe jego promotora, ale i zbliżające się stulecie powstania listopadowego. Jak się wydaje, owe bardziej historyczne niż *sensu stricto* polonistyczne początki miały jeszcze jedną przyczynę. Młody wówczas czeski polonista nie ograniczał się do zyskanej od praskich sławistów-komparatystów metody porównawczej. Ta ostatnia była mu wprawdzie potrzebna do sytuowania badanego zjawiska na tle europejskim, ale jednocześnie pragnął poznawać uwarunkowania faktów literackich przejawami życia społecznego. Krejčeho polonistyka „unaukowiona“ wyraźnie się zaczęła różnić od polonistyki reprezentowanej przez jego mistrza – Szykowskiego. Przejawiło się to już w kierunku przeprowadzanych badań, których szczytowym osiągnięciem w okresie międzywojennym stała się jego rozprawa habilitacyjna *Polská literatura ve věrech revoluce* (1934).

Krejčí wychodził z Taine'owskich założeń badania faktów literackich w strukturach szerszych, sytuowania ich w całościach nadrzędnych. Całościami owymi nie była jednak – tak ważna w środowisku czeskim – literatura czy kultura słowiańska, lecz rodzima dla dzieła społeczność, związki, jakie istniały między ową społecznością a literaturą w niej powstałą. Interesowały go więc typowe dla socjologii literatury pytania o prawa i obowiązki twórcy w społeczności, o wpływ literatury na zachowania społeczne, o analogie między literaturą a społecznością. Traktował bowiem literaturę jako dokument ludzki, wyrażający nie tylko ducha indywidualnego twórcy, ale i ducha zbiorowości, do której ów twórca należał. Literatura była więc dlań w znacznym stopniu zrelatywizowana w stosunku do grupy i do czasów, w których twórca żył i tworzył. Tak powstał program badań Krejčeho: sytuowanie dzieła w strukturze twórczości pisarza, w ramach społeczności, w kontekście epoki. Mniej uwagi natomiast poświęcał społeczno-ekonomicznemu uwarunkowaniu odbioru literatury (klasowy punkt widzenia).

Sytuowanie dzieła literackiego w ramach historycznego światopoglądu czyli pojmowanie literatury jako dokumentu życia społecznego nie przesłaniało jednak czeskiemu poloniście świadomości koniecznego uwzględniania specyfiki literackiej. Wygodną synekdochą określającą ten kierunek zainteresowań Krejčeho jest pojawiający się w jego rozprawach podtytuł: *genealogia i genologia* (np. *Powieść Jana hr. Potockiego, jej genealogia i genealogia*). Ale i w pracach, w których owego podtytułu brak, dążenie do lokalizacji dzieła i twórcy w większych całościach, zrelatywizowanie ich w stosunku do struktur nadrzędnych – społecznych i literackich – jest wyraźne. Szersze omówienie działalności następcy Szykowskiego na katedrze polonistyki praskiej zawiera opracowany przeze mnie jego biogram.²⁹⁾

Krejčí, mianowany profesorem w r. 1945, prowadził zajęcia na Uniwersytecie Karola do r. 1958, kiedy to na podstawie nieuzasadnionych zarzutów politycznych został

29/ Por. *Słownik badaczy literatury polskiej* t. II, 1998, s. 249-260; także K. K., in: *Litteraria Humanitas* VIII, *op. cit.*, s. 255-268.

pozbawiony prawa kontaktu z młodzieżą i przeniesiony „karnie” do Czechosłowackiej Akademii Nauk w charakterze pracownika naukowego. Tutaj kierował badaniami polonistycznymi do swej śmierci.

W latach 1958-1971 zakład polonistyki przy Katedrze Sławistyki prowadził uczeń Krejčego – Otakar Bartoš (1928-1995). Od r. 1951 był on asystentem w tejże katedrze, później adiunktem i docentem. Dalszego stopnia naukowego (profesury) Bartoš nie uzyskał, zaangażował się bowiem w tzw. Praskiej Wiośnie z r. 1968, za co spotkały go represje. Nie zezwolono na druk jego pracy kandydackiej, poświęconej polonofilowi i tłumaczowi Adolfowi Černemu, z którego nazwiskiem już mieliśmy okazję się spotkać. Podobny los spotkał jego dysertację habilitacyjną o grotesce w polskiej literaturze; zdołał z niej opublikować zaledwie okrucy. Uzyskanie profesury po r. 1989 uniemożliwiła mu ciężka choroba nerwowa i śmierć.

Po 1971 roku Katedrę Sławistyki objął wykształcony w Polsce (UW, UJ) polonista-językoznawca Jan Petr (1931-1989), który kierował nią w okresie tzw. Husakowskiej normalizacji aż do swej samobójczej śmierci, skupiając jednocześnie w swym ręku kierownictwo Instytutem Języka Czeskiego Czechosłowackiej Akademii Nauk. Literaturę polską, która w tym czasie zdecydowanie usunęła się w cień przed językoznawstwem, wykładał na Uniwersytecie Karola Jan Pilař, człowiek politycznie kontrowersyjny, mianowany docentem poeta, skądinąd jednak wielce zasłużony tłumacz literatury polskiej.

Po ładnie nazwanej „aksamitnej rewolucji” w 1989 r. (*nota bene* warto zwrócić uwagę, iż polska denotacja słowa „rewolucja” jest trochę inna niż czeska) kierownictwo zakładu polonistyki objął ponownie O. Bartoš, który jednak – już poważnie chory – odszedł w r. 1993 na emeryturę. Polonistyką zaopiekował się prowadzący w tym czasie Katedrę Sławistyki Luboš Řeháček, z wykształcenia polonista, językoznawca, zajmujący się sprawami sławistyki i bałtystyki porównawczej (pracę doktorską pisał na temat języka polskiego: *Sémantika a syntax infinitivu v současném polském spisovném jazyce*, 1966). Po nim językoznawstwo polskie wykładali w Uniwersytecie Karola T. Bešta i Kateřina Pösingrová, koncentrująca uwagę badawczą na metodyce nauczania języka, a także kolejni lektorzy przysyłani z Polski, natomiast wykłady z literatury polskiej, seminaria, wykłady z teorii literatury i teorii przekładu oraz praktyki translatorskiej spadły na jedną osobę: prowadził je przez lat kilka adiunkt Jan Vitoň (* 1954). Mimo tak wielkiego obciążenia opracował on skrypt *Úvod do dějin a kultury Polska* (1995) oraz syntetyczny podręcznik historii literatury staropolskiej *Stará polská literatura I (středověk – renesance)*, 1999; niedawno ukazała się druga część tego kompendium *Stará polská literatura. II Baroko*, Praha 2001. J. Vitoň jest także autorem kilku studiów dotyczących przede wszystkim problematyki mitu, zwłaszcza mitu galicyjskiego w literaturze polskiej.

Od roku akademickiego 2000/2001, po odejściu J. Vitonia z uniwersytetu, opiekę nad polonistyką praską objął Petr Poslední (* 1945), z wykształcenia bohemista, który – zmuszony do wyjazdu z Czechosłowacji ze względów politycznych – przebywał lat kilka w Polsce, współpracując z polskim tzw. „drugim obiegiem” literackim. W latach 1989-1996 wykładał w Katedrze Sławistyki UW. Obecnie jest związany z Wyższą Szkołą Pedagogiczną w miejscowości Hradec Králové, Instytutem Literatury Czeskiej Cz. A. N. oraz wchodzi w skład pracowników Instytutu Studiów Sławistycznych i Wschodniosłowiańskich Uniwersytetu Karola w Pradze. Prowadzi tam zajęcia w Sekcji Północnosłowiańskiej, której częścią składową jest polonistyka. P. Poslední jest autorem wielu artykułów oraz kilku bohemistycznych komparatystycznych książek, spośród których warto wymienić prace o recepcji współczesnej literatury czeskiej w Polsce: *Hranice dialogu. Česká próza očima polské kritiky 1945-1995*, Praha 1998 oraz rzecz o typach kultury i krytyki literackiej, czeskiej i polskiej: *Měřítka souvislostí. Česká a polská literární kultura po roce 1945*, Praha 2000.

Mimo wysiłków wszystkich prowadzących zajęcia polonistyczne w Uniwersytecie Karola polonistyka praska – po okresach świetności czasów Szykowskiego i Krejčego – przeżywa obecnie wyraźny kryzys.

3. Polonistyka literaturoznawcza na Morawach

Na Morawach, pozbawionych uniwersytetu w dobie panowania monarchii austriackiej, prehistoria studiów polonistycznych łączy się z działalnością seminariów duchownych i szkół średnich.

Uczenie się języka polskiego, poznawanie literatury polskiej inicjowali zazwyczaj sami studenci (spontanicznie czy przy dyskretnej zachęcie pedagogów) w organizowanych kołach samokształceniowych. Podniętą były kolejne fale uczuć polonofilskich, wywołane przez powstania polskie.³⁰⁾ To spośród tych entuzjastów polskiego czynu narodowowyzwoleńczego rekrutowali się późniejsi tłumacze i popularyzatorzy literatury polskiej (V. Furch – poeta włączający wątek powstania listopadowego do własnej twórczości; J. F. Kubíček – entuzjasta Polski i powstania styczniowego, dziennikarz i dobrze zapowiadający się prozaik, autor powieści historycznej o Łukasińskim³¹⁾ i okolicznościowych, poświęconych powstańcom wierszy; F. Tábořský – autor monografii o Grottgerze; J. Nečas – tłumacz m. in. Słowackiego; J. E. Kosina, F. Menčík, F. M. Vrána, H. Babička, E. Masák i inni. Publikowali oni swe *polonica* w czasopismach przede wszystkim morawskich, ale i czeskich: Moravská Orlice, Mladá Morava, Koleda, Zora, Beseda, Literární Listy, Hlídká Literární, Vesna i in.

Przekłady z literatury polskiej, zrazu rozsiane obficie po prasie morawskiej i czeskiej, swoiste apogeum osiągnęły w działalności wydawniczej i redaktorskiej Františka Vymazala (1841-1919), autora obszernej antologii poezji słowiańskiej (*Slovanská poezije*, t. I 1874, t. II 1878). Jej część polska obejmuje ponad 400 stron.

Vymazal był człowiekiem przedsiębiorczym, słynął z publikacji wielkiej ilości samouczków, za pomocą których uczył swych ziomków „łatwo i szybko”, jak się reklamował, różnych języków obcych, ale nie tylko, bo i rachunkowości i innych potrzebnych człowiekowi umiejętności. Świadectwem wyczucia czasu była i wspomniana antologia poezji polskiej. Wybór twórczości autorów polskich poprzedzony jest kilkustronicowym *Rzutem oka na historię polskiego piśmiennictwa (Pohled na dějiny polské slovesnosti)*, który to „rzut” rozpoczyna pochlebne zdanie, iż „między wszystkimi plemionami słowiańskimi Polacy zajmują pierwsze miejsce w poezji artystycznej”, wyważone natychmiast naganą, iż „w poezji ludowej – ostatnie”, za co autor wstępu obwinil widoczny według niego w społeczeństwie polskim podział „na kasty” oraz „jarzmo” szlacheckie, zamykające ludowi usta. Zarzut to istotny, zważywszy, że w pozostałych literaturach słowiańskich, a zwłaszcza w serbskiej i rosyjskiej, epika ludowa reprezentowana jest bogato. Rozwój – jak ją autor wstępu (zapewne sam Vymazal) określa – „poezji artystycznej” w Polsce omówiono w ogromnym skrócie i chyba w oparciu o źródła polskie, ściślej – galicyjskie, dosłuchać się tam bowiem można echa rozprawy Goszczyńskiego *Nowa epoka poezji polskiej* z 1835 r., ale również koncepcji systematyzacyjnych A. Tyszyńskiego wraz z wprowadzonym przez tego ostatniego podziałem poezji na regionalne „szkoły” poetyckie.

Kiedy autorowi wstępu zabrakło polskiego wzorca dla syntetycznego ujęcia literatury polskiej, ograniczył się do suchego wyciszenia poetów od Lenartowicza po Asnyka i W. Bełzę, których hurtem zaliczył do „szkoły czerwonoruskiej”.

30/ Por. rozdział *Morawy. Między demopedią a radykalizmem* w mojej książce *Kontakty literackie polsko-czeskie w dobie powstania styczniowego*, Wrocław 1975.

31/ Pisałam o tym w artykule: *Dwa spojrzenia na powstanie listopadowe* w zbiorze: *Dziedzictwo powstania listopadowego w literaturach obcych*, Warszawa 1986, s. 107-126.

Nie wstęp jednak jest ważny w pracy Vymazala, lecz obfitość zamieszczonych w księdze przekładów, które musiał pieczołowicie wylawiać z czasopism lub zamawiać u tłumaczy. Wybór wierszy każdego z autorów poprzedzony jest medalionem typu „życie i dzieło”. W pracy denerwuje zastosowanie wyłączne czeskiej transkrypcji w pisowni nazwisk polskich poetów (np. František Venžyk, Adam Mickěvič) bez podania pisowni polskiej. Miało to jednak swą dobrą stronę: uczyło Czechów poprawnej wymowy danego nazwiska, czego dziś, kiedy antologia Vymazala znana jest zaledwie badaczom, no, może i studentom polonistyki, nie potrafią na przykład opanować spikerzy radia czy prezenterzy telewizji czeskiej (choć to bolączka mediów nie tylko czeskich).

Antologia Vymazala trafiła w zapotrzebowanie, czerpała z niej czeska elita humanistyczna, a według zdania J. Heidenreicha-Dolanskiego – wielu twórców czeskich szlifowało na niej własny język poetycki.³²⁾

Po odzyskaniu przez Czechosłowację niepodległości w nowo powstałym uniwersytecie brneńskim od roku akademickiego 1923/1924 istniał lektorat języka polskiego. Prowadził go Maximilián Kolaja, autor *Mluvnice a cvičebnice jazyka polského* (1947), założyciel i prezes Klubu Polskiego, działającego (z przerwą wojenną) w latach 1925-1952. Polonistyką lingwistyczną zajmowali się profesorowie – slawiści i bohemiści – wykładający w Brnie (F. Trávníček, B. Havránek). Literaturę porównawczą wykładali uczeni, których nazwiska były już wówczas, lub stały się później, głośne: R. Jakobson, J. Horák, A. Novák, F. Wollman. Wychowali oni pokolenie znakomitych następców, którym również problematyka polonistyczna nie była obca, aczkolwiek przede wszystkim zajmowali się bohemistyką: mamy na myśli naukowców takich, jak: K. Horálek, J. Bělič, J. Heidenreich-Dolanský, A. Jedlička, O. Králík, J. Hrabák. Frank Wollman opublikował w owym czasie swoje dwa dość obszerne polonistyczne studia, w których usiłował doszukiwać się specyficznych rysów ogólnosłowiańskich w literaturze polskiej (*Žeromski a Reymont*, 1926, *Julius Słowacki*, 1927). To w Brnie obronił swą doktorską pracę *Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předbržeznou* J. Heidenreich (Dolanský), tu też wydał studium o staropolskim wierszu J. Hrabák (*Staropolský verš ve srovnání se staročeským*, 1937).

Po drugiej wojnie światowej polonistyka stała się samodzielnym kierunkiem, wchodzącym w skład Katedry Literatur Słowiańskich Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Brnie, która to uczelnia w okresie międzywojennym i do początku lat pięćdziesiątych nosiła imię T. G. Masaryka, następnie została przemianowana na Uniwersytet Imienia J. E. Purkyniego, by po przewrocie w końcu lat osiemdziesiątych powrócić do nazwy Uniwersytet Imienia T. G. Masaryka. Polonistyka najczęściej była łączona ze studium bohemistyki, rusycystyki, historii lub socjologii (ta ostatnia wiele z polskich prac czerpała, celowo więc kierowała swych studentów na filologię polską). O wiele rzadszymi, choć zdarzającymi się, połączeniami było łączenie polonistyki ze studiowaniem któregoś z języków zachodnich.

Naukę polskiego języka i literatury zapewniała wymieniona już katedra Slawistyki (kierowana zrazu przez językoznawcę i bibliografa prof. J. Kurza (1901-1972), który w latach 1931-1934 był lektorem języka czeskiego w uniwersytecie warszawskim, a następnie przez specjalistę językoznawstwa porównawczego – prof. V. Machka (1894-1965). Po reorganizacji polonistyka wraz z innymi literaturami słowiańskimi (z wyjątkiem rusycystyki, która miała katedrę samodzielną) weszła w skład Katedry Literatur Słowiańskich, Nauki o Teatrze i Filmie, którą kierował prof. A. Závodský (1913-1985), następnie zaś została przyłączona do Katedry Literatury Rosyjskiej i Radzieckiej, kierowanej przez J. Buriána (1922-1980), a po nim przez M. Mikuláška (* 1930). Po odejściu tego

ostatniego na emeryturę polonistyka weszła w skład utworzonego nie tak dawno Instytutu Sławistyki, prowadzonego obecnie przez rusycystę i komparatystę, I. Pospíšila (* 1952). W najnowszej dobie nazwa „polonistyka“ zniknęła, objęta została bowiem nazwą szerszą: Seminarium Języków i Literatur Zachodniosłowiańskich (obejmującym polonistykę, słowakistykę i sorabistykę). Dawniejszym seminaryum polonistyki brneńskiej kierowali kolejno: doc. J. Krystýnek, prof. J. Pelikán, dr I. Hrabětová obecnie zaś doc. L. Štěpán.

Gramatykę opisową i historyczną wykładali na polonistyce w Brnie kolejno profesorzy: A. Kellner, J. Bauer, J. Balhar, a obecnie – młody polonista dr R. Madecki. Wykłady z historii literatury polskiej oraz odpowiednie seminaria prowadzili (chronologicznie): B. Vydra, M. Krhoun, J. Krystýnek, J. Pelikán, K. Kardyni-Pelikánová, I. Hrabětová, w dobie obecnej zaś, po odejściu starszego pokolenia na emeryturę – L. Štěpán. Lektoraty prowadzili: wspomniany już M. Kolaja, J. Pelikán, K. Kardyni-Pelikánová, I. Hrabětová, obecnie – lektorzy przysyłani z Polski.

Podobnie jak w okresie międzywojennym problematyką polonistyczną w ramach szerzej pojętych wykładów sławistycznych zajmowali się pracownicy naukowcy uniwersytetu brneńskiego, reprezentujący różne dyscypliny badawcze, od literaturoznawstwa i językoznawstwa do historii i etnografii: A. Lamprecht, M. Jelínek, R. Mrázek, J. Chloupek, A. Erhart, M. Grepl, F. Kopečný, S. Žaža, D. Šlosar, J. Macůrek, F. Hejl, J. Kolejka, Z. Hájek, M. Kudělka, V. Štastný, Z. Šimeček, B. Štědroň, R. Jeřábek, B. Beneš, M. Kopecký, D. Jeřábek, Z. Smejkal, O. Sirovátka. Brneńskie środowisko naukowe wydało cenne publikacje *Česko-polský sborník vědeckých prací* (1955, red. M. Kudělka) oraz *Češi a Poláci v minulosti* (t. I 1964, t. II 1967, red. J. Macůrek).

W Ołomuńcu filologia polska jako samodzielny kierunek studiów powstała w r. 1949, wkrótce po otwarciu Uniwersytetu im. F. Palackiego. Z początku kierunek ten istniał zarówno na wydziale filozoficznym, jak i pedagogicznym, a to ze względu na pilną potrzebę wykształcenia nauczycieli dla polskich szkół na Zaolziu. Polonistyczne zajęcia w okresie początkowym prowadzili tam J. Bělič, F. Kopečný i O. Zilynskýj, wspomagani przez nauczycieli gimnazjum polskiego w Czeskim Cieszynie. W okresie późniejszym zajęcia przejęli poloniści – wychowankowie uniwersytetu w Ołomuńcu (J. Damborský, J. Korzenny, E. Lotko), do których dołączyli poloniści wykształceni w Pradze: K. Oliva, H. Jechová, B. Téma. Jednocześnie prowadzenie lektoratów powierzono lektorom przysyłanym przez Ministerstwo Szkolnictwa w ramach dwustronnej umowy czesko-polskiej.

W latach sześćdziesiątych w Ołomuńcu ustaliła się tradycja trzyosobowego zakładu filologii polskiej (która obecnie istnieje we wszystkich czeskich ośrodkach, posiadających polonistykę jako samodzielny kierunek studiów). Na ową trójkę składają się: literaturoznawca, językoznawca i lektor. W Ołomuńcu w owym czasie polonistyką kierowała Hana Jechová, uczennica K. Krejčego. Na jej życiorysie naukowym, podobnie jak i na życiu kilku innych polonistów, zaważyły przemiany związane z Praską Wiosną 1968 roku i następującym po niej okresie „normalizacji“. W r. 1969 H. Jechová wyjechała do Francji, gdzie wykładała w uniwersytecie w Tours, następnie po wielu zawirowaniach (powrót do Czechosłowacji, brak pracy) otrzymała zezwolenie na ponowny wyjazd do Francji w r. 1976. Tam wykładała literaturę porównawczą w Tours i na Sorbonie, której to uczelni jest obecnie profesorem emerytowanym.

Równie powikłane losy zgotowała Praska Wiosna językoznawcy J. Damborskému. Pozbawiony pracy w uniwersytecie ołomunieckim uczył czas jakiś w polskim gimnazjum w Cieszyńskim, a następnie przyjęła go do grona swych wykładowców uczelnia w Opolu. Na uniwersytet w Ołomuńcu powrócił dopiero po przemianach 1989 r. Odtąd prowadził zajęcia w trzech uczelniach: Ołomuńcu, Opolu i w Ostrawie, gdzie

kierował czas dłuższy polonistyką. Obecnie w Ołomuńcu kieruje filologią polską absolwentka tamtejszego uniwersytetu, historyk literatury czeskiej i polskiej, Marie Sobotková.³³⁾

Utworzona w Opawie w r. 1953 Wyższa Szkoła Pedagogiczna posiadała Katedrę Filologii, którą kierował A. Siwek. Po reorganizacji katedrę tę przeniesiono do Ostrawy, gdzie stała się podstawą dla powstałego tam Instytutu Pedagogicznego, a następnie Wydziału Pedagogicznego, podlegającego bezpośrednio ministerstwu szkolnictwa. Istniejącą w Wydziale Katedrą Języków Obcych, w skład której wchodziła i filologia polska, kierował J. Korzenny, wykładowcy tam literaturę polską. Wykłady i inne zajęcia lingwistyczne prowadził D. Kadłubiec (obecnie profesor etnografii). Słuchaczami byli zazwyczaj Polacy z Zaolzia, przygotowujący się do zawodu nauczycielskiego w szkołach z polskim językiem nauczania. Polonistyka jako samodzielny kierunek studiów powstała dopiero po otwarciu Uniwersytetu w Ostrawie w r. 1991. Zajęcia lingwistyczne prowadzi w niej J. Damborský i E. Lotko, literaturę polską wykładają pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Obecnie filologia polska, którą kieruje Jana Raclavská, wchodzi w uniwersytecie ostrawskim w skład Katedry Sławistyki tworząc wraz z folklorystyką samodzielny oddział czy zakład.

3. Struktura organizacyjna studiów polonistycznych w Republice Czeskiej

Studia na wydziałach filozoficznych zarówno w poprzedniej Czechosłowacji, jak i obecnej Republice Czeskiej są z reguły studiami dwukierunkowymi. Dotyczy to także – jak już wspomniano – polonistyki, która bywa łączona ze studiami języka ojczystego (bohemyzmy), studiami innych języków obcych (najczęściej z rusycystyką, ale nie tylko) lub z historią czy socjologią. Dziś zresztą spotyka się połączenia odbiegające od tych schematów, np. połączenia studiów polonistycznych z prawem lub historią sztuki.

Polonistyczne studia otwierano zazwyczaj co drugi rok (dziś często co roku). Większość studentów wybierała sobie polonistykę jako tzw. „mały” (uboczny, dodatkowy) kierunek, którego ukończenie nie wymagało napisania pracy dyplomowej (magisterskiej), lecz tylko złożenia po 4. roku studiów egzaminu państwowego, obejmującego historię literatury polskiej, gramatykę opisową i historyczną języka polskiego, wykazanie się praktyczną znajomością języka polskiego oraz ogólną znajomością teorii i praktyki przekładu. Często egzamin był poprzedzany złożeniem pracy rocznikowej, będącej rodzajem obszerniejszego referatu.

Część studentów wybierała sobie filologię polską jako główny kierunek studiów. Wówczas obowiązywała oprócz egzaminu końcowego obrona pracy dyplomowej (magisterskiej) i każda uczelnia, w której istnieje polonistyka jako kierunek studiów, posiada w swych archiwach od kilkunastu do kilkudziesięciu (Praga) takich prac historycznoliterackich, lingwistycznych lub leksykograficznych. Studia zakończone obroną pracy dyplomowej dawały absolwentom prawo do tytułu doktora (w okresie przedwojennym), filologa dyplomowanego (w okresie powojennym). Dopiero po 1989 roku wprowadzono tytuł magistra.

Chociaż polonistyka na uczelniach czeskich wędrowała z katedry do katedry, model dwukierunkowych studiów polonistycznych utrzymał się do chwili obecnej z tą różnicą, że dziś kładzie się większy nacisk na przygotowanie studentów do przyszłego zawodu już nie tylko pedagogicznego (tłumaczenia, dziennikarstwo, prace popularyzatorskie w mediach, pilotowanie wycieczek zagranicznych, a także działanie w takich dziedzinach jak teoria kultury, teoria informacji, socjologia, historia sztuki, teatrologia, bibliotekarstwo itd. itp.) W uniwersytecie praskim, brneńskim i ołomunieckim zachowano dwukierunkowość

33/ Sporo wiadomości o polonistyce czeskiej, szczególnie ołomunieckiej zawierają wydane niedawno materiały z konferencji studenckiej *Nová generace české polonistiky*, Olomouc 2002.

studiów, w Ostrawie, gdzie przez czas jakiś na zasadzie wyjątku istniała Katedra Filologii Polskiej, otwarto jednokierunkowe polonistyczne studium magisterskie.

We wszystkich uczelniach dąży się obecnie do wdrożenia dwustopniowego studium filologii polskiej: bakalarskiego, które ma swym absolwentom dać praktyczną znajomość polszczyzny, i wyższego, magisterskiego, bardziej specjalistycznego. Na pierwszym stopniu studiów kładzie się nacisk na zyskanie umiejętności komunikowania w wymienionych dziedzinach. W studium magisterskim praktyczna znajomość polszczyzny ma być pogłębiona o perspektywę historyczną, studium magisterskie winno bowiem przygotować słuchacza do podjęcia pracy naukowej lub do wykorzystania szerokich wiadomości o polskim języku, literaturze i kulturze w innych dziedzinach życia zawodowego.

Głównym problemem przy realizacji tych zamierzeń są dzisiaj niedostatki w kadrze pedagogicznej. Po ukończeniu studiów absolwenci mieli w zasadzie możliwość otwarcia przewodu doktorskiego (kandydatura, zakończona otrzymaniem tytułu kandydata nauk – CSc.). W praktyce jednak możliwość owa realizowana była jedynie do r. 1968 (Praska Wiosna), po którym nie zezwalano zazwyczaj na otwieranie aspirantury ani trzyletniej, internistycznej, w czasie której aspirant otrzymywał stypendium, ani sześcioletniej, ekster-nistycznej, pozbawionej wsparcia finansowego ze strony uczelni. W ciągu dwudziestolecia 1968-1989 powstała na skutek tego luka pokoleniowa: starsi wykładowcy nie mieli komu przekazywać swych doświadczeń odchodząc na zawsze (Krejčí, Bartoš) lub na emeryturę. Kilku polonistów wyemigrowało (A. Měšťan, H. Jechová), inni mieli zakaz prowadzenia wykładów (J. Damborský). Pozostałym w Czeskiej Republice Socjalistycznej (tak brzmiała oficjalna nazwa kraju) utrudniano normalny awans zawodowy (tytułem przykładu: Hana Jechová habilitowała się w Polsce, zaś profesurę otrzymała na emigracji we Francji, Antonín Měšťan – w Niemczech, pisząca te słowa wykorzystała fakt, iż jest obywatelką polską doktoryzując się i habilitując na uczelniach polskich (Łódź, Warszawa), J. Damborský, J. Pelikán, K. Kardyni-Pelikánová profesury w Czechach otrzymali po przewrocie 1989 r.

Dopiero więc po „aksamitnej rewolucji“ otworzyła się możliwość normalnego kształcenia kadr polonistycznych. Wtedy to doktoryzowała się i habilitowała M. Sobotková z Olomuńca, w r. 1997 zdobył doktorat a następnie również habilitował się L. Štěpán (* 1943), dość późno zresztą wiążący swe losy z polonistyką, wcześniej zaś próbujący sił na polu literatury pięknej, dziennikarstwa i translacji; nie tak dawno doktoryzowała się i habilitowała J. Raclavská, a w r. 2000 R. Madecki – oboje z językoznawstwa. Po przewrocie też do piszącej te słowa – która w chwili obecnej, po wycofaniu się ze względów zdrowotnych prof. J. Pelikána z czynnego życia naukowego, jest jedynym w Republice Czeskiej profesorem literatury polskiej – zgłosiły się cztery absolwentki studiów polonistycznych prosząc ją o otwarcie i prowadzenie studiów doktoranckich. Obecnie K. Kardyni-Pelikánová prowadzi w Uniwersytecie Masaryka w Brnie 2 doktoraty: L. Vítovéj *Překlad literárního díla jako prizmat vnímání kultur. Dílo Bohumila Hrabala v polských překladech* oraz P. Zavřelovéj *Tradycja i nowatorstwo. Próba uchwylenia innowacji w światopoglądzie artystycznym prozy polskiej przelotu tysiącleci*. W r. 2000 obroniła pracę na temat *Šlechtická Arkádie v současné polské literatuře* V. Švarcová, której promotorem była również Kardyni-Pelikánová.

W roku 2002 studia doktoranckie podjęły 2 osoby u doc. Štěpána: wybijająca się poetka zaolziańska, Renata Putzlacher-Buchtová, przygotowująca pracę na temat *Proza Olgi Tokarczuk w kontekście polskiej prozy XX i XXI wieku* oraz S. Blažková na temat *Literární reflexe kultury a umění střední Evropy v polské emigrační literatuře 20. století*.

4. Badania polonistyczne po drugiej wojnie światowej

We wszystkich ośrodkach uniwersyteckich Czech i Moraw, w których zaistniała polonistyka, rozwinęły się prace badawcze: językoznawcze i literaturoznawcze. Jednocześnie poważnym ośrodkiem badawczym stał się Instytut Słowiański Czechosłowackiej Akademii Nauk (Slovanský ústav ČSAV), zwłaszcza z chwilą przeniesienia tam Karola Krejčego. Instytut ulegał kilka razy reorganizacji a polonistyka – podobnie jak na uczelniach – była łączona z innymi filologiami, czas jakiś istniała w ramach instytutu o nazwie Ústav pro českou a světovou literaturu. W roku 1999 Instytut powrócił do nazwy pierwotnej: Slovanský ústav. Od 1992 r. prowadził go przybyły z emigracji Antonín Měšťan. Stałym organem Instytutu jest periodyk *Slavia*.

W lingwistyce polonistycznej zaobserwować możemy w całym półwieliczu kontynuację linii komparatystycznej, powiązania filologii polskiej ze sławistyką i bohemistyką.

Ten typ działalności badawczej reprezentowały prace dialektologa brneńskiego A. Kellnera (1904-1953), autora wielu studiów o gwarach czeskich, słowackich i polskich, koncentrującego przede wszystkim uwagę na zjawiskach pogranicznych (przypomnijmy przyjętą z pewnymi zastrzeżeniami ze strony polskiej pracę *Vychodolašská nářečí*, t. I 1946, t. II 1949). Pod jego kierownictwem opracowano szereg podręczników dla polskich szkół w Cieszyńsku.

Polonistykę lingwistyczną uprawiali i naukowcy młodszego pokolenia badawczego: T. Bešta (* 1920), długoletni wykładowca języka polskiego w Uniwersytecie Karola, autor *Podstaw dialektologii polskiej* (1954) i współtwórca (współ z A. Měšťanem) podręcznika *Učebnice polštiny* cz. I 1961, cz. II 1962; J. Damborský (* 1927), twórca wielu studiów komparatystycznych oraz publikowanych w Polsce podręczników nauki języka czeskiego, autor podręczników języka polskiego dla szkół z polskim językiem nauczania, skrypt *Studia o współczesnym języku polskim* (1993) oraz wydanej niedawno książki *Polština a franština ve vzájemném vztahu* (1999); V. Kyjas (1917-1990), badacz czeskich wzorów staropolskich zabytków językowych *Česká předloha staropolského žaltáře* (1962); E. Lotko (* 1932), zajmujący się dialektologią polską, autor wielu prac, m. in.: *Funkcja syntaktyczna bezokolicznika w gwarach zachodniocieszyńskich* (1964), *Polština a čeština z hlediska typologického* (1986), *Čeština a polština v překladatelské a tlumočnické praxi* (1986); J. Petr (1932-1989), płodny twórca wielu studiów polonistycznych i sławistycznych: *Niezłożone formy przymiotników w historii i dialektach języka polskiego* (1969), *Základy slavistiky* (1984), *Z česko-polských jazykovědných a literárních styků* (1988). Językoznawstwem porównawczym i historią sławistyki zajmował się również L. Řeháček, autor prac *Sémantika a syntax infinitivu v současném polském spisovném jazyce. Studie strukturně konfrontační* (1966), *K prvním obrozenským mluvniciím polštiny* (1977). Na badaniach języka studentów z Cieszyńskiego koncentrował uwagę B. Téma, problemy specyfiki języków literackich, zagadnienia stylu, translatologii, wersologii i folklorystyki porównawczej omawiał w swych licznych i cennych pracach profesor UK, Karel Horálek (* 1908), w którego badaniach porównawczych polski język, literatura i folklor bywały często obecne.

Czeska polonistyka językoznawcza miała również osiągnięcia w leksykografii. Do najważniejszych prac w tym zakresie należą *Polsko-český i Česko-polský slovník* B. Vydry (1889-1952) i niedawno wydany dwutomowy *Polsko-český slovník* K. Olivy (cz. I 1994, cz. II 1995).

Czeskie badania literaturoznawcze po drugiej wojnie światowej i po przewrocie politycznym w r. 1948 zostały poddane – jak wszystko – pewnej centralizacji: wprowadzono do nich „uporządkowanie” w postaci tzw. planów państwowych. Na szczęście jednak bywały to plany na tyle ogólne, że mieścili się w nich poloniści o różnych zainteresowaniach historycznoliterackich, choć oczywiście wymagano od nich stosowania metodologii marksis-

towskiej, która, nie uniknąwszy chwilami wulgaryzacji socjologicznej, dość często jednak kończyła się na raczej powierzchownych deklaracjach czy użyciu pewnej terminologii (np. w nazwach epok literackich) i dawała się w gruncie rzeczy sprowadzać do założeń socjologii literatury.

Najwyraźniejszą osobowością twórczą zwłaszcza po śmierci M. Szykowskiego, był w polonistyce czeskiej Karel Krejčí. O jego twórczości przedwojennej już była mowa. Wielki dorobek polonistyczny czeskiego uczonego kwitowany był przez stronę polską z dużą wdzięcznością, o czym świadczyły nie tylko przyznawane mu odznaczenia, nagrody czy tytuł doktora *honoris causa*, ale i obszerny wybór z jego prac, wydany w Polsce w 1972 roku.

Krejčí potrafił skupić wokół siebie grono uczniów i współpracowników zarówno w Uniwersytecie Karola (O. Bartoš, T. Bešta, H. Jechová), jak i w akademii (A. Měšťan, M. Kudělka, J. Bečka, J. Vlášek, J. Hloušková, K. Kardyni-Pelikánová). Ale i dla polonistów z innych ośrodków akademickich badania profesora stawały się ważnym punktem odniesienia.

O uczniu i następcy Krejčego w uniwersytecie praskim, O. Bartošu, wspominaliśmy już na kilku miejscach. Z początku uwagę poświęcił A. Černemu, następnie skupił się na badaniu wspaniałej, aczkolwiek w Czechach niedostatecznie jeszcze znanej, polskiej grotesce. Wielokrotnie też wypowiadał się na temat przekładu, szczególnie z języka polskiego.³⁴ Słuchaczką i pojętną uczennicą K. Krejčego była również Hana Jechová, o której losach już wspominaliśmy. Jej zainteresowania naukowe i translatorskie krystalizowały się zrazu wokół polskiego romantyzmu (np. drukowane w czasopismach studia *Překlady z Mickiewicze a E. Krásnohorská* (1956), *Několik poznámek k překladům Mickiewiczova sonetu „Stěpy Akermanské“ do češtiny* (1956), *Motiv vězně v polské romantické poezii* (1957), by wkrótce przenieść się na epokę Młodej Polski (np. *Opakování motivů, obrazů a slovních obrátů u Žeromského* (1959). Jak widać choćby z tych przykładów Hana Jechová dość wcześniej zaczęła skupiać uwagę na poetyce badanych utworów, a ściślej mówiąc – na ich obrazowości pośredniej, a więc na metaforach, na wyrażeniach figuralnych, na ukształtowaniu elementów językowych dzieła, odwołujących się do wyobraźni odbiorcy, budzących w nim bogate i wyraziste wyobrażenia. Obok studiów zamieszczanych w polskich i czeskich periodykach naukowych i pracach zbiorowych (np. *Obrazy poetyckie Słowackiego i ich czeskie tłumaczenie* (1965), *Motywy odbicia w wodzie i ich funkcja artystyczna w twórczości K. Mácha i J. Słowackiego* (1969) H. Jechová w czasie swej działalności polonistycznej w Ołomuńcu wydała dwie cenne książki: *Rozbor literárního díla z hlediska přímého a nepřímého zobrazení skutečnosti*, Praha 1965, a zwłaszcza *Básnický obraz v dílech Julia Słowackého*, Praha 1966. W obu teoretycznoliterackich pracach autorka draży znaczenie obrazów poetyckich, języka metaforycznego i symbolicznego jako sposobu ukazywania i wyrażania rzeczywistości. W badaniach tych wychodzi z doświadczeń polskich teoretyków literatury (S. Skwarczyńska, J. Trzynadłowski, A. Boleski, R. Ingarden, którego dzieła tłumaczyła), a także z doświadczeń czeskiego strukturalizmu, koncentrującego się na badaniach funkcji poetyckiej i estetycznej języka dzieł literackich.

Tak ukształtowane zainteresowania naukowe (badania wewnętrznej organizacji przekazu słownego, jego roli estetycznej, ekspresywnej, impresywnej i poznawczej) prowadzone przede wszystkim w odniesieniu do literatury polskiej i czeskiej, rozszerzone o problematykę przekładalności obrazów poetyckich Hana Jechová kontynuowała przebywając we Francji, ale ta część jej dzieła naukowego należy już do polonistyki francuskiej.

W Ołomuńcu również prowadził badania nad recepcją dramatu polskiego w Czechach Jan Korzený. Jego studia o wystawianiu dzieł Fredry i Bałuckiego na scenach

34/ Biogram O. Bartoša zamieściłam w t. IV *Słownika badaczy literatury polskiej*, Łódź 2001, s. 17-21.

czeskich drukował m. in. Pamiętnik Teatralny (1958, 1962). Jako druk zwarty wydał pracę *Dramat polski na scenie czeskiej do otwarcia Teatru Narodowego*, 1975.

Kierownikiem sekcji polonistyki w Katedrze Sławistyki Uniwersytetu im. F. Palackiego w Ołomuńcu jest obecnie Marie Sobotková (* 1947), która studia polonistyczne ukończyła w r. 1973, zaś w r. 1982 r., po pewnym okresie pracy w szkole średniej, zatrudniona została jako asystentka w katedrze bohemistyki. Interesującej się komparatystyką i publikującej artykuły z zakresu stosunków literackich polsko-czeskich młodej badaczce ołomunieckiej powierzono wykłady z literatury polskiej. W r. 1993 obroniła ona pracę kandydacką w Brnie na podstawie rozprawy *České memoáry 17. století (Žánrová analýza memoárových textů)*, a wkrótce po tym habilitowała się przedstawiając pracę *Autor – text – adresát v memoárech 17. století*, Olomouc 1996. Badawcza uwaga Sobotkovéj skierowana jest – co się u zagranicznego polonisty rozumie samo przez się – na całość historii literatury polskiej. Dowodnie o tym świadczy jej najnowsza książka *Studie z české a polské literatury. Pět století v historii česko-polských literárních souvislostí* (Olomouc 2002). Zainteresowaniem swym badaczka obejmuje także stosunki zachodzące między polską literaturą i filmem czy literaturą i telewizją czyli multimedialną percepcję tekstów literackich. Z pola jej widzenia nie znikają również problemy klasycznej komparatystyki: czesko-polskie kontakty literackie oraz literatura staroczeska, szczególnie okresu baroku. Z tych też dziedzin napisała wiele studiów, artykułów i recenzji. Na uwagę zasługuje także aktywność edytorska Sobotkovéj, która jest autorką antologii polskiej poezji oraz twórczynią skryptów uniwersyteckich z historii literatury polskiej. Ostatnio, jak już wspomniano, wydała materiały z polonistycznej konferencji studenckiej *Nová generace české polonistiky*, Olomouc 2002. W książce obok prac studentów polonistyki znalazły się również informacje o działalności ośrodków polonistycznych w Ostrawie, Brnie i Ołomuńcu.

Wspomnieliśmy już wyżej, że pojęcie „polonistyka czeska” obejmuje po drugiej wojnie światowej również sekcję polonistyczną w Czechosłowackiej Akademii Nauk. Łącznikiem osobowym między nią a Uniwersytetem Karola był prof. Karel Krejčí. W skład prowadzonej przez Profesora sekcji, wchodzili: naprzód Jiří Bečka, Antonín Měšťan, potem (kiedy z Akademii ubyli Měšťan i Bečka) – Josef Vlášek, Jasna Hloušková i Krystyna Kardyni-Pelikánová. W sekcji odbywali również staż naukowy nieliczni absolwenci polonistyki praskiej.

Jiří Bečka (* 1930), syn sławisty, dyrektora Biblioteki Słowiańskiej Josefa Bečki (1894-1955), autora m. in. *Czeskiej bibliografii Adama Mickiewicza*, Wrocław 1965, wraz z ojcem wydał pracę *Bibliografie slavie v české řeči*, cz. I 1955, cz. II przygotował do druku obecnie. W czasach tzw. „normalizacji” po Praskiej Wiośnie został usunięty z Akademii i pracował w przedsiębiorstwie „Owoce i warzywa”. Do Akademii powrócił po r. 1989. W dobie swej pracy w Akademii zajmował się kontaktami czesko-polskimi szczególną uwagę zwracając na recepcję twórczości H. Sienkiewicza w Czechach. Napisał na ten temat obszerną, dwutomową, znajdującą się w archiwum Akademii pracę kandydacką (odpowiednik polskiego doktoratu).

Jasna Hloušková (* 1946), która niespodziewanie zmarła 1. grudnia 2002 r., drogę naukową rozpoczęła badaniami nad literaturą polską przełomu wieków XIX i XX. Tematykę tę kontynuowała następnie publikując w czasopismach naukowych studia *Polské drama na českých scénách na přelomu 19. a 20. století* (1986), *Polská moderna: evropská inspirace a národní specifika* (1988). Wiele uwagi badawczej poświęciła również St. Przybyszewskiemu, wydając wybór jego listów i dzienników oraz ogłaszając prace o recepcji jego twórczości w Czechach. W ostatnich latach życia coraz częściej omawiała w artykułach publicystycznych również twórczość polskich autorów współczesnych (E. Bryll, T. Konwicki, Cz. Miłosz, A. Michnik i in.), publikując szereg wywiadów przeprowadzonych z polskimi twórcami.

Josef Vlášek, kierujący po śmierci Krejčego polonistyką w Akademii, jest przede wszystkim wysoko cenionym tłumaczem dzieł literatury polskiej, które zaopatrywał w bogate erudycyjnie wstępy. W badaniach literackich koncentruje się na zagadnieniach genologicznych i wersologicznych w literaturze staropolskiej (np. studia: *Kochanowski a sonet*, 1989, *Nikolaj Sęp-Szarzyński a sonet*, 1989). Obecnie przeszedł na emeryturę.

Wypadki z 1968 r. zapisały się w sposób przykry na losach Antonína Měšťana. Jako aspirant Instytutu Słowiańskiego Cz. A. N. skoncentrował się na badaniach stosunków czesko-polskich w okresie Reformacji (studia: *Polští ariáni a Čechy*, 1953, *Komenský a polští ariáni*, 1955, *Polsko a Poláci v českém písemnictví 16. století*, 1959 i in.). W r. 1966 wyjechał do Niemiec (Freiburg) jako lektor języka czeskiego, polskiego i rosyjskiego. Tam też po 1968 roku pozostał na emigracji uzyskując kolejne stopnie naukowe, z tytułem profesora włącznie. W dalszych swoich pracach naukowych i niezmiennie obfitej publicystyce kontynuował rozważania nad stosunkami literackimi czesko-polskimi, rozszerzając je na współczesność (np. drukowane w paryskiej Kulturze pod pseudonimem K. Klatovský studium *Czechosłowacko-polskie stosunki kulturalne po II wojnie światowej*, 1971 r.). Po powrocie do Czech A. Měšťan objął w 1992 r. kierownictwo Instytutem Sławistycznym w Pradze. Od tego czasu jego publikacje zaczęły się znów pojawiać w wydawanym przez Akademię piśmie *Slavia* oraz w czeskiej prasie codziennej.

Swoistym łącznikiem osobowym między polonistycznym ośrodkiem brneńskim i praskim a także między polonistyką uniwersytecką (Brno, Olomuniec), a badaniami prowadzonymi w Czechosłowackiej Akademii Nauk jest Krystyna Kardyni-Pelikánová (* 1930), Polka i obywatelka polska, która polonistyczne stopnie naukowe (o czym już wyżej wspomniano) zdobywała w swej ojczyźnie. Dopiero nominację na profesora otrzymała w Pradze w 1992 roku na wniosek Rady Naukowej Uniwersytetu im. Masaryka w Brnie i Ministerstwa Szkolnictwa. Jej twórczość naukowa dotyczy trzech kręgów tematycznych: stosunków bilateralnych literatury polskiej i czeskiej (głównie recepcji literatury polskiej w Czechach), genologii porównawczej oraz problematyki przekładu artystycznego. Z kręgiem pierwszym związana jest przede wszystkim jej monografia *Kontakty literackie polsko-czeskie w dobie powstania styczniowego*, Ossolineum 1975, a także szereg rozpraw drukowanych w czasopismach naukowych oraz w czeskich i polskich pracach zbiorowych. W studiach tych (usiłując wnieść – co oczywiste – jakieś *novum* materiałowe) autorka poddaje równocześnie analizie sytuację kulturową, kiedy to dzieło literackie, wprowadzone w nowe środowisko, w odmienną konfigurację prądów i stosunków literackich, w odrębną tradycję kulturową, zmienia nierzadko w odbiorze własną hierarchię wartości estetycznych, filozoficznych i ideowych. Łącząc się z kontekstem strony przyjmującej traci niektóre swoje cechy, aktualizuje czy nawet zyskuje inne, wzmacniając nierzadko ogólną dynamikę procesu literackiego u recipienta.

Drugim kręgiem zainteresowań naukowych K. Kardyni-Pelikánovej jest genologia porównawcza. I z tej dziedziny opublikowała kilka rozpraw, artykułów i haseł do słowników teorii literatury, szczególnie interesując się takimi gatunkami jak utopia, powieść poetycka, paraepistolografia, gawęda, „hospodská historka” i wiele innych, powstałych zwłaszcza na terenie czeskim, a także wykorzystaniem ich w dużych literackich formach ogarniających.

W pracach trzeciego kręgu – translatologii – autorka wychodzi z Ingardenowskiej i Vodičkovskiej koncepcji konkretyzacji dzieła literackiego w odbiorze czytelniczym. Śledząc pełnione przez tłumacza trzy funkcje: czytelnika, interpretatora i programatora kodu przekładowego autorka usiłuje ukazać, jak ów pośrednik-translator osadza tłumaczone dzieło w nowej sytuacji literackiej, poddając je odmiennym stylom odbioru, aktualnie funkcjonującym w danym środowisku recypującym.

Doświadczenia zdobyte w badaniach wymienionych wyżej kręgów problemowych wyzyskała autorka w książce: *Karel Havlíček Borovský w kręgu literatury polskiej*, 1986, w której na twórczość czeskiego pisarza spojrzano z różnych perspektyw komparatystycznych. Przykłady prac z wszystkich trzech wymienionych kręgów zainteresowań naukowych K. Kardyni-Pelikánowej zawiera także jej ostatnio wydana książka *Czesko-polskie spotkania literackie. Komparatystyka. Genologia. Przekład*, Brno 2000.

Filologia polska, która, jak się rzekło wyżej, po drugiej wojnie światowej stała się w Brnie samodzielnym kierunkiem nauczania, wchodziła kolejno w skład różnych katedr, o czym już była mowa. Kierownictwo polonistyką i wykłady z literatury polskiej w uniwersytecie brneńskim powierzono zrazu B. Vydrze (1889-1952), który jednak działalności pedagogicznej nie rozpoczął na skutek choroby; literaturę polską więc w jego zastępstwie wykładał ukrainista M. Krhoun, a następnie w latach 1954-1978 historyk literatury J. Krystýnek, obdarzający uwagę badawczą kontakty literackie czesko-polskie przełomu XIX i XX w. oraz literaturę regionalną, zwłaszcza śląską.

Po Krystýnku długoletnie kierownictwo brneńskiej polonistyką (lata 1978-1991) objął Jarmil Pelikán (* 1928), który swą całociową drogę naukową aż po profesurę w r. 1990 związał z tym ośrodkiem naukowym. Filologię polską studiował w uniwersytecie warszawskim i Jagiellońskim (magisterium na UJ). Po ukończeniu studiów w Polsce otrzymał asystenturę w Uniwersytecie Masaryka, doktorat (kandydaturę) obronił u prof. Krejčego w Pradze, zaś habilitował się w Brnie. W początkach swej działalności naukowej interesował się przede wszystkim zagadnieniami recepcji twórczości literackiej, jej uwarunkowaniami, wpływającymi ze stosunków panujących w literaturze recypującej. Punktem wyjścia dla jego badań polonistycznych stał się sposób przyjęcia dzieł Słowackiego w społeczeństwie polskim w pierwszych dziesięciokilku lat po śmierci poety. Owocem kwrend prowadzonych w Polsce była książka *Recepcja twórczości Juliusza Słowackiego w literaturze i społeczeństwie polskim w latach 1849-1867*, Brno 1963. Następna monografia *Juliusz Słowacki wśród Czechów*, Brno 1973, przyniosła znakomite pogłębienie metody badawczej: autor śledząc recepcję w obcym środowisku wykorzystywał najnowsze osiągnięcia komparatystyki literackiej, która daleko już odbiegła od pozytywistycznej teorii „wpływów” i coraz większy nacisk kładła na związki typologiczne w kontaktach międzyliterackich.

W późniejszych latach J. Pelikán przeniósł swe zainteresowania na polski dramat. Po opublikowaniu szeregu skryptów dotyczących dramatopisarstwa polskiego wydał zarys dziejów teatru polskiego od jego form początkowych do połowy XX wieku (*Nástin dějin českého divadla*, Brno 1989). Następna z kolei publikacja książkowa *Purkyněova spolupráce s Poláky*, Brno 1990 – to ogólny obraz kontaktów J. E. Purkyně z przedstawicielami polskiego życia narodowego, kulturalnego i naukowego. W książce o Purkyniem autor udowodnił, że twórca współpraca czeskiego fizjologa z Polakami nie tylko na polu naukowym, ale i kulturalnym, stanowi najpiękniejsze karty w dziejach czesko-polskich kontaktów.

J. Pelikán jest także autorem studiów o polskich twórcach, zwłaszcza dramatykach (Witkiewicz, Szaniawski, Różewicz), o polskiej kulturze scenicznej (*Polská divadelní kultura*, Prolegomena scénografické encyklopedie, 1973), czy studiów komparatystycznych (np. *Napoleonské epopeje L. N. Tolstého a S. Žeromského*, 1979). Jest współautorem słownika pisarzy słowiańskich *Slovník slovanských spisovatelů* (1984), *Slovníku polských spisovatelů*, i pozostającego w rękopisie *Slovníku polských dramatiků*.

Literatura staropolską zajmowała się w uniwersytecie brneńskim historyczka i polonistka Irena Hrabětová (* 1939), autorka książki *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohoh* (1992), w której poddała wszechstronnej analizie opowiedziane przez Paprockiego, autora polsko-czeskiego, legendy herbowe. Hrabětová starała się zlokalizować legendę herbową między gatunkami literackimi (doszuzegła jej

pokrewieństwo z gawędą), ustalić jej genezę, wprowadzić typologię. Problematykę legendy herbowej śledziła również w odrębnych studiach u autorów polskich (Długosz, Kraszewski). Dr. Hrabětová kierowała polonistyką w latach 1991-1998, kiedy to przeszła na emeryturę. Po niej przez czas jakiś polonistyką zaopiekował się prof. I. Dorovský, znawca literatur południowosłowiańskich.

W r. 1998 kierownictwo seminarium polonistycznym w Brnie objął Ludvík Štěpán (* 1943), który rok wcześniej doktoryzował się u Pelikána na podstawie pracy *Kruh epigramatiky. Rozprawa wyszła pod nazwą *Polská epigramatika – žánry, fraška a epigram ve spektru malých literárních forem* (Brno 1998). Wierny problematyce genologicznej habilitował się następnie na podstawie pracy *Vývoj žánrového systému polské literatury (od renesance k postmodernismu)*. Dysertację tę obronił w styczniu 2001 roku. L. Štěpán dość dużo tłumaczył z literatury polskiej (Lec, Lem, Sztudynger, ale i Poświatowska, Lipska, Szulkin i in.). Tłumaczenia owe poprzedzał krótkimi wprowadzeniami i najczęściej publikował w czasopiśmie Světová literatura. Ma jednak i kilkanaście przekładów książkowych (oprócz Lipskiej, Czeszki, Leca są to przeważnie przekłady książek dla dzieci lub wybory opowiadań sci-fi). L. Štěpán jest również autorem sporej garści studiów naukowych, najczęściej wypowiada się w nich na tematy genologiczne. Bierze na siebie także obowiązki redakcyjne i edytorskie przy wydawaniu periodyków i publikacji uniwersyteckich Instytutu Sławistyki. Był również pomysłodawcą, redaktorem oraz autorem wstępu i wielu biogramów *Slovníku polských spisovatelů*, Praha 2000. Jest też obecnie dyrektorem powstałego w Brnie Środkowoeuropejskiego Centrum Studiów Słowiańskich (Středoevropské centrum slovanských studií).*

Na podstawie powyższego, z konieczności skróтового, przeglądu działalności polonistów czeskich można sobie wyrobić pojęcie o polonistyce w tym kraju. Przede wszystkim zwraca uwagę fakt, że rozrasta się ona nie tylko geograficznie (Morawy, Śląsk), ale także merytorycznie, obejmując w posiadanie coraz więcej dziedzin lingwistycznych i literaturoznawczych. Widać też jak poszczególni badacze – zwłaszcza w dobie przed 1989 r. – wychodząc z tzw. „państwowego”, ustalonego ogólnie planu badawczego, wyzwalają się stopniowo z tych pęt, rozszerzają swoje zainteresowania naukowe, usiłują zakotwiczyć je w najbliższej ich zainteresowaniom epoce i dziale literatury, wykorzystać coraz bardziej precyzyjne metody badawcze, zdecydowanie odcinając się od wulgarnego socjologizmu marksistowskiego. Dużą pomocą przy tym była dla nich – rozwijająca się o wiele swobodniej nauka polska. Przy ograniczeniu wyjazdów zagranicznych ze strony władz, przy braku zachodnich książek naukowych jakże często źródłem wiadomości dla polonistów (ale i bohemistów) czeskich stawały się przekłady zamieszczane przez Pamiętnik Literacki, Przegląd Humanistyczny, Ruch Literacki, Teksty, Zagadnienia Rodzajów Literackich czy polskie serie wydawnicze w rodzaju wydawanej przez IBL *Z Dziejów Form Artystycznych w Literaturze Polskiej*. Jakże często nowe trendy, nowe metodologie literaturoznawstwa przychodziły do czeskich ośrodków polonistycznych, ale nie tylko do nich, *via* Polska!

Poloniści czechosłowaccy w ostatnim półwieczu spotykali się na kilku ogólnokrajowych zjazdach polonistycznych (Ołomuniec 1978, Bratysława 1981, Ostrawa 1984, Brno 1990, Ostrawa 1997, Brno 2002). Pokłosem tych spotkań są opublikowane zbiory referatów, będące za każdym razem aktualnym przeglądem działalności naukowo-badawczej w poszczególnych ośrodkach polonistycznych. Spotkania owe, mimo obecnych trudności finansowych, są nadal kontynuowane.

Pilną potrzebą polonistyki instytucjonalnej (uniwersytety) – jeśli idzie o nauczanie historii literatury polskiej – jest napisanie nowego czeskiego kompendium, bowiem w *Dějínách polské literatury* K. Krejčego, które wyszły w r. 1953, nie tylko brak wiadomości o ostatnim półwieczu, ale także pozostawiła w nich ślad doba, która je wydała. Stąd wysuwamy postulat opracowania literatury polskiej XX wieku. Jedną z ważniejszych spraw

jest też, powtórzmy, kształcenie nowych kadr polonistycznych. Niestety, zarówno w tym przedsięwzięciu, jak i w dalszym kompletowaniu polskich bibliotek przy seminariach polonistycznych czy bibliotekach wydziałowych, a nawet uniwersyteckich stają na przeszkodzie trudności finansowe, z którymi uniwersytety borykają się nieustannie.

Obecny „stan posiadania” czeskiej polonistyki można na razie ocenić jako niezły. Istnieją przecież cztery uczelnie, na których polonistyka jest samodzielnym kierunkiem nauczania (Praga, Brno, Olomuniec, Ostrawa). Dwie inne uczelnie – w Ústí na Labem i w Opawie – wprawdzie nie posiadają polonistyki, ale mają pracowników, którzy polską literaturę znają i zabierają na jej temat w sposób kompetentny głos w pismach literackich (F. Všeticka, L. Martinek). Aktywnością badawczą odznacza się również sekcja polonistyczna Instytutu Słowiańskiego Czeskiej Akademii Nauk. Nie oznacza to jednak, że polonistyka czeska jest wolna od wszelkich zagrożeń, przeciwnie, one istnieją choć nie są to już zagrożenia natury ideologicznej, lecz finansowej. Można się bowiem spodziewać (i tak też się dzieje w rzeczywistości), że skromny budżet uniwersytetów zmuszać je będzie do oszczędności. W pierwszym rzędzie dotyczą one tzw. „małych” (posiadających niezbyt wielu słuchaczy) kierunków, do których zalicza się i polonistykę. W Brnie np. (ale sprawa ta dotyczy i innych ośrodków akademickich), od przewrotu w 1989 r. permanentnie brak pieniędzy na opłacenie eksternistycznych wykładowców starszej generacji, szczególnie kompetentnych do prowadzenia zajęć z literatury polskiej. Oni jednakże, w miarę swych sił, udzielają pomocy polonistyce, choćby prowadząc honorowo doktoraty, oceniając prace magisterskie, biorąc równie honorowy udział w licznych komisjach egzaminacyjnych i przyznających tytuły naukowe, oddając wreszcie bezpłatnie swój księgozbiór seminarium polonistycznemu i zawsze służąc radą w trudniejszych chwilach. Obecnie więc los czeskiej polonistyki zależy zarówno od wykształcenia młodej kadry naukowej, jak i od zdolności menadżerskich czeskich władz uniwersyteckich oraz – powiedzmy to otwarcie – od pomocy ze strony Polski, zwłaszcza jeśli idzie o uzupełnianie księgozbioru, na co biblioteki i seminaria posiadają znikome fundusze. Sprawa ta jest o tyle pilna, że – jak widać ze spisu otwartych w tej chwili w Czechach polonistycznych przewodów doktorskich – właśnie nieobecna niemal w naszych bibliotekach współczesna literatura polska stała się ośrodkiem zainteresowania jej młodych czeskich badaczy, których szczególnie pociąga odkrywanie polskiej specyfiki, ale i analogii między polską i czeską literaturą, a także polskiego rezonansu na podniety literatury światowej oraz polski wkład w literaturę i kulturę kręgu euro-atlantycznego.

Literatura:

- Bartoš, O. – Dutkowski, J.: *Polonistyka czechosłowacka w okresie powojennego piętnastolecia (1945-1960)*. Przegląd Humanistyczny 1960, nr 6 (tam też bibliografia wcześniejszych opracowań).
- Bělič, J.: *Tradice olomoucké slavistiky*. In: *K historicko-srovnávacímu studiu slovanských jazyků*, Praha 1958.
- Brněnská Polonica I*, red. L. Štěpán, Brno 1999.
- Damborský, J.: *Stav polonistických studií ve filologických disciplínách v ČR v uplynulém třicetiletí*. In: *Universitatis Ostraviensis Acta Facultatis Philosophicae. Linguistica 1*, 1994.
- Damborský, J.: *Polonistická studia ve filologických vědách v České republice*. In: *Komisja Nauk Humanistycznych przy Ministerstwie Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwie Szkolnictwa, Młodzieży i Kultury Fizycznej Republiki Czeskiej. Polskie badania bohemistyczne i czeskie badania polonistyczne w ostatnim trzydziestolecu. Nauki Historyczne i Filologiczne. Praca zbiorowa pod red. Ryszarda Gałkiewicza i Milana Myški*, Praha 1995.

- Hloušková, J.: *Polonistyka česká w latach 1974-1977*. Biuletyn Polonistyczny 1977.
- Kardyni-Pelikánová, K.: *Polonistyka česká w latach 1945-1995*. Pamiętnik Literacki, London 1996, t. XXI., s. 37-59.
- Kardyni-Pelikánová, K.: *Brněnská literárněvědná polonistika*. Opera Slavica – Slavistické Rozhledy, 1998, č. 1, s. 34-38.
- Kardyni-Pelikánová, K.: *Literaturoznawstwo polonistyczne w Czechach. Historia – stan obecny – zadania na przyszłość*. In: *Polonica 1997*, Ostrava 1999, s. 59-66.
- Krejčí, K.: *Třicetiletí polonistických studií na Karlově univerzitě (1923-1952)*, Slovanský přehled 1953.
- Krejčí, K.: *Deset let české slavistiky od okupace (1945-1955)*. Slavia 1955.
- Litteraria Humanitas VIII: Komparatistika. Genologie. Translatologie*. Krystyna Kardyni-Pelikánová. Brno 2000.
- Pelikán, J.: *Polonistyka na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Brnie*. Poradnik Językowy 1970, nr. 5.
- Padesát let polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze*. Uspořádal T. Bešta, Praha 1977.
- Řeháček, L.: *Přehled dějin české polonistiky na Karlově univerzitě v Praze*. Acta Universitatis Carolinae Pragensis – Historia 1964, T. V, z. 1-2, s. 233-249.
- Výběrová bibliografie*. Ústav slovanských literatur a literární komparistiky, Brno 1993.

Studium niniejsze stanowi rozdział pierwszy mojej książki *Uwiedzeni przez polską literaturę: česká polonistyka literacká*, przyjętej do druku przez wydawnictwo Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk.

Krystyna Kardyni-Pelikánová